

Oikeusavun käsikirja 2012

Oikeusavun sähköisen asioinnin ja
asianhallintajärjestelmän
kehittämistyöryhmän suositukset

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

Oikeusavun käsikirja 2012

Oikeusavun sähköisen asiointin ja
asianhallintajärjestelmän
kehittämistyöryhmän suositukset

29.12.2011

Julkaisun nimi	Oikeusavun käsikirja 2012 Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmän suositukset
Tekijä	Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmä
Oikeusministeriön julkaisu	56/2011 Selvityksiä ja ohjeita
OSKARI numero	12/33/2010
ISSN-L	1798-7067
ISSN (PDF)	1798-7067
ISBN (PDF)	978-952-259-168-5
URN	URN:ISBN:978-952-259-168-5
Pysyvä osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-168-5
Asia- ja avain-sanat	Julkinen oikeusapu, oikeusaputoimistot, avustajat, hakemus, oikeusapupäätökset, ratkaisupyynnö, perusomavastuu, lisäomavastuu, palkkiot
Tiivistelmä	<p>Oikeusministeriö asetti toukokuussa 2010 Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmän toimikaudeksi 24.5.2010–31.12.2012. Työryhmän tehtäväksi annettiin muun muassa laatia suosituksia parhaiksi käytännöiksi oikeusapuhakemusten käsittelyssä ja oikeusapupäätösten tekemisessä sekä ehdotusten tekeminen oikeusavun asianhallintajärjestelmän jatkokehittämiseksi. Oikeusavun käsikirja 2012 on yksi osa Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmän toimeksiannon raportointia. Työryhmän työskentely jatkuu edelleen.</p> <p>Ajantasaisen käsikirjan tarve korostui oikeusavun säädösmuutosten yhteydessä. Oikeusapulain muutetut säännökset tulivat voimaan 1.12.2009, kuten myös lakiin oikeudenkäynneistä rikosasioissa (ROL) 2 lukuun tehdyt muutokset, valtion oikeusaputoimistoista annettuun lakiin tehdyt muutokset ja lakiin eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista tehdyt muutokset. Oikeusapuasituksen muuttuneet säännökset tulivat voimaan 1.1.2010. Muutosten tavoitteena on ollut sähköisen asioinnin mahdollistaminen oikeusavun hakemisessa ja hakemismenettelyn yksinkertaistaminen.</p> <p>Sähköisen asioinnin käyttöönotto oikeusaputoimistoissa maaliskuussa 2010 aiheutti merkittäviä muutoksia oikeusavun hakemismenettelyyn ja käytäntöihin. Sähköinen hakemus myös mahdollistaa oikeusapupäätösten käsittelyn keskittämisen tiettyihin, tulosneuvotteluissa sovittuihin, oikeusaputoimistoihin.</p> <p>Oikeusavun käsikirjaa 2012 laadittaessa on pitkälti hyödynnetty rakenteen osalta oikeusministeriön koulutusyksikön koostamaa oheismateriaalia, mikä on laadittu 27.9.1999 sekä vuonna 2002 julkaistua oikeusavun käsikirjaa.</p> <p>Oikeusavun käsikirja 2012 on luonteeltaan suosituksellinen ja sen laatimisen tavoitteena on ollut koota keskeinen oikeusapua koskeva aihepiiri yksiin kansiin ja näin nopeuttaa etenkin oikeusapusihteerien tiedonetsintää.</p>

29.12.2011

Publikationens titel	Rättshjälpshandbok 2012 Rekommendationer från arbetsgruppen för utveckling av den elektroniska kommunikationen och ärendehantering i rättshjälpen
Författare	Arbetsgruppen för utveckling av den elektroniska kommunikationen och ärendehantering i rättshjälpen
Justitieministeriets publikation	56/2011 Utredningar och anvisningar
OSKARI nummer	12/33/2010
ISSN-L	1798-7067
ISSN (PDF)	1798-7067
ISBN (PDF)	978-952-259-168-5
URN	URN:ISBN:978-952-259-168-5
Permanent adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-168-5
Sak- och nyckelord	Offentlig rättshjälp, rättshjälpsbyråerna, biträdena, ansökan, rättshjälpsbeslut, begäran om beslut, självriskens grunddel, självriskens tilläggsdel, arvodena
Referat	<p>Justitieministeriet tillsatte i maj 2010 en arbetsgrupp för utveckling av den elektroniska kommunikationen och ärendehantering i rättshjälpen. Arbetsgruppens mandatperiod är 24.5.2010–31.12.2012. Arbetsgruppen fick i uppdrag bland annat att utarbeta rekommendationer om bästa praxis vid behandlingen av rättshjälpsansökningar och fattandet av rättshjälpsbeslut samt att lägga fram förslag om vidareutvecklingen av ärendehantering i rättshjälpen. Rättshjälpshandboken 2012 är en del av den rapportering som arbetsgruppen för utveckling av den elektroniska kommunikationen och ärendehantering i rättshjälpen ska producera under dess uppdrag. Arbetsgruppens arbete pågår fortfarande.</p> <p>Behovet av en uppdaterad handbok blev uppenbart i samband med ändringarna som gjordes i författningarna som gäller rättshjälp. De ändrade bestämmelserna i rättshjälpslagen trädde i kraft den 1 december 2009. Samtidigt trädde i kraft även ändringarna i 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål, ändringarna i lagen om statliga rättshjälpsbyråer och ändringarna i lagen om ersättning av statsmedel till statsanställda för kostnader för vissa rättegångar. De ändrade bestämmelserna i förordningen om rättshjälp trädde i kraft den 1 januari 2010. Målet med ändringarna har varit att göra det möjligt att elektroniskt ansöka om rättshjälp och att förenkla ansökningsförfarandet.</p> <p>Införandet av den elektroniska kommunikationen vid rättshjälpsbyråerna i mars 2010 medförde betydande ändringar i ansökningsförfarandet och praktikerna i rättshjälpen. Därtill möjliggör den elektroniska ansökan att behandlingen av rättshjälpsbeslut centraliseras till vissa rättshjälpsbyråer som har överenskommit vid resultatförhandlingarna.</p> <p>Rättshjälpshandboken 2012 har i stor utsträckning samma struktur som det kompletterande materialet sammanställt av justitieministeriets utbildningsenhet den 27 september 1999 och den gamla rättshjälpshandboken från år 2002.</p> <p>Syftet med rättshjälpshandboken 2012 är att ge rekommendationer och att samla den centrala informationen om rättshjälp i en och samma bok och på detta sätt snabba upp särskilt rättshjälpssekreterarnas informationssökning.</p>

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 21. toukokuuta 2010 Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmän, jonka tehtäväksi asetettiin suositusten antaminen parhaiksi käytännöiksi oikeusapuhakemusten käsittelyssä ja oikeusapupäätösten tekemisessä sekä ehdotusten tekeminen oikeusavun asianhallintajärjestelmän jatkokehittämiseksi. Työryhmän toimikaudeksi asetettiin 24.5.2010–31.12.2012. Samassa yhteydessä asetettiin oikeusapupiireittäin perustettavat työryhmät, joiden perustaminen annettiin asettamispäätöksessä oikeusapupiirien oikeusaputoimen johtajien tehtäväksi siten, että kehittämistyöryhmän jäsen toimii työryhmän puheenjohtajana omassa piirissään. Nämä alatyöryhmät raportoivat työnsä tuloksista kehittämistyöryhmälle.

Nyt laadittu Oikeusavun käsikirja 2012 on yksi osa Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmän toimeksiannon raportointia. Työryhmän työskentely jatkuu edelleen.

Ajantasaisen käsikirjan tarve korostui oikeusavun säädösmuutosten yhteydessä. Oikeusapulain muutetut säädökset tulivat voimaan 1.12.2009, kuten myös lakiin oikeudenkäynneistä rikosasioissa (ROL) 2 lukuun tehdyt muutokset, valtion oikeusaputoimistosta annettuun lakiin tehdyt muutokset ja lakiin eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista tehdyt muutokset. Oikeusapuasetuksen muuttuneet säädökset tulivat voimaan 1.1.2010. Lisäksi Valtioneuvoston asetus oikeusavun palkkioperusteista uudistettiin 2008 ja se tuli voimaan 1.6.2008. Muutosten tavoitteena on ollut sähköisen asioinnin mahdollistaminen oikeusavun hakemisessa ja hakemismenettelyn yksinkertaistaminen.

Sähköisen asioinnin käyttöönotto oikeusaputoimistoissa maaliskuussa 2010 aiheutti merkittäviä muutoksia oikeusavun hakemismenettelyyn ja käytäntöihin. Sähköinen hakemus myös mahdollistaa oikeusapupäätösten käsittelyn keskittämisen tiettyihin, tulosneuvotteluissa sovittuihin, oikeusaputoimistoihin. Oikeusavun käsikirjaa laadittaessa on pitkälti hyödynnetty rakenteen osalta oikeusministeriön koulutusyksikön 27.9.1999 koostamaa oheismateriaalia sekä vuonna 2002 julkaistua oikeusavun käsikirjaa.

Oikeusavun käsikirja 2012 on luonteeltaan suosituksellinen ja sen laatimisen tavoitteena on ollut koota keskeinen oikeusapua koskeva aihepiiri yksiin kansiin ja näin nopeuttaa etenkin oikeusapusihteerien tiedonetsintää.

Kehittämistyöryhmän kokoonpano on seuraava:

Puheenjohtaja:

Teija Hyytiäinen, johtava julkinen oikeusavustaja, Jyväskylän oikeusaputoimisto

Jäsenet:

Marja-Leena Levänen, Turun oikeusapupiirin oikeusaputoimen johtaja,
Turunseudun oikeusaputoimisto

Liisa Törnwall, Kouvolan oikeusapupiirin oikeusaputoimen johtaja,
Lahden oikeusaputoimisto

Tapio Maakanen, julkinen oikeusavustaja, Oulunseudun oikeusaputoimisto

Juha-Matti Konttinen, julkinen oikeusavustaja, Joensuun oikeusaputoimisto

Timo Korhonen, julkinen oikeusavustaja, Helsingin oikeusaputoimisto
(ajan 24.5.2010–3.1.2011)

Tommi Parviainen, julkinen oikeusavustaja, Helsingin oikeusaputoimisto
4.1.2011 lukien

Eevaleena Matinlassi, oikeusapusihteeri, Rovaniemen oikeusaputoimisto

Catharina Asplund, oikeusapusihteeri, Turunseudun oikeusaputoimisto

Ritva Rautavaara, IT-suunnittelija, Oikeushallinnon tietotekniikkakeskus

Kirta Heine, hallitussihteeri, oikeusministeriö

Pysyvä asiantuntija:

Merja Kontula, oikeusapusihteeri, Lahden oikeusaputoimisto

Sihteerit:

Kehittämistyöryhmän käsitellessä asianhallintajärjestelmän kehittämistä koskevia kysymyksiä työryhmän sihteerinä toimii Ritva Rautavaara.

Kehittämistyöryhmän käsitellessä parhaita käytäntöjä koskevia suosituksia työryhmän sihteerinä toimii Catharina Asplund.

Työryhmä on pitänyt 12 kokousta, minkä lisäksi alatyöryhmät ovat pitäneet kokouksia piireittäin. Alatyöryhmien toiminnasta raportoidaan loppumietinnössä, joka annetaan työryhmän toimikauden päättyessä.

Saatuaan Oikeusavun käsikirjan 2012 valmiiksi työryhmä luovuttaa sen oikeusministeriölle.

Helsingissä 13.12.2011

Teija Hyytiäinen

Marja-Leena Levänen

Liisa Törnwall

Tapio Maakanen

Juha-Matti Konttinen

Tommi Parviainen

Eevaleena Matinlassi

Catharina Asplund

Ritva Rautavaara

Kirta Heine

SISÄLLYS

SISÄLLYS	11
1 HAKEMUS	16
1.1 Taloudellinen selvitys	16
1.2 Pistokoe	16
1.3 Hakemuksen liitteet	17
1.4 Taannehtivuus	17
1.5 Avustajan suostumus ja valtakirja	18
1.6 Puhelimitse annettu vähäinen oikeudellinen neuvonta	18
1.7 Oikeusturvavakuutus	18
1.8 Hakemukseen liittyvien asiakirjojen julkisuus	19
2 OIKEUSAPUUN OIKEUTTAVAT ASIAT	21
2.1 Oikeusavun sisältö	21
2.2 Rajoitukset tuomioistuinasioissa	22
2.2.1 Asiat, joihin ei saa avustajaa	23
2.2.2 Asiat, joihin oikeusapua ei saa lainkaan	24
2.3 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa käsiteltävät asiat	25
3 OIKEUSAVUN TALOUDELLISET EDELLYTYKSET JA SAAJAN OMAVASTUU	26
3.1 Perusomavastuu	26
3.2 Lisäomavastuu	27
3.3 Korotettu lisäomavastuu	27
4 TULOT	28
4.1 Ansiotulot	28
4.2 Pääomatulot	28
4.3 Yritystulot	29
4.4 Elatusapu ja elatustuki	29
4.5 Työttömyyspäiväraha ja sairauspäiväraha	29
4.6 Muut tulot	29
4.7 Luontoisedut	30

4.8	Vaihtelevat tulot _____	30
4.9	Tulot, joita ei huomioida _____	30
4.10	Tulon saaja _____	31
4.11	Ulkomaalaiset _____	31
4.12	Laitoksissa olevat _____	31
4.13	Muuta _____	32
5	VÄHENNYKSET _____	33
5.1	Ennakonpidätys tai ennakonkannon mukainen meno ja siihen liittyvät työntekijän lakisääteiset maksut _____	33
5.2	Asumismenot _____	34
5.2.1	Vuokra-asunto _____	34
5.2.2	Asumisoikeusasunto _____	34
5.2.3	Osaomistusasunto _____	34
5.2.4	Omistusasunto _____	34
5.2.5	Laitoshoito _____	35
5.2.6	Muuta asumismenoista _____	35
5.2.7	Tilanteet, joissa käytössä on kaksi asuntoa muissa kuin välirikkotilanteissa _____	35
5.2.8	Tilanteet, joissa menoja on välirikkotilanteen vuoksi kahdesta asunnosta _____	35
5.2.9	Vähennykset asumismenoista _____	36
5.3	Päivähoitomaksut _____	36
5.4	Elatusapumaksut _____	36
5.5	Ulosottosuoritukset _____	36
5.6	Velkajärjestelyyn liittyvät maksut _____	37
5.7	Muut vähennykset _____	37
5.8	Vähennykset lapsista _____	37
5.9	Hakijana alle 18-vuotias vanhempien luona asuva lapsi _____	38
5.10	Tilanteet, joissa oikeusapu määräytyy vain hakijan taloudellisen aseman perusteella yksinäiselle henkilölle laskettavien perusteiden mukaan, vaikka hakijalla on puoliso _____	38
5.10.1	Rikosvastaaja _____	38
5.10.2	Puolisot toistensa vastapuolina _____	38

5.10.3	Molemmat puoliset vastaajina _____	38
5.10.4	Puolisot asuvat pysyvästi välien rikkoutumisen vuoksi erillään _	39
5.11	Lasten elatus _____	39
5.12	Vähennysten osalta vaadittavat selvitykset _____	39
5.13	Lisäomavastuuosuuden laskemisessa huomioitavat vähennykset _____	39
6	VAROJEN HUOMIOONOTTAMINEN _____	40
6.1	Perunkirjoitus ja hyötytilanteet _____	41
6.2	Poikkeus puolison varallisuuden huomioimisessa _____	42
6.3	Lisäomavastuuosuuden jaksottaminen _____	42
7	OIKEUSAPUMAKSU _____	44
7.1	Oikeusapumaksu peritään oikeusavun saajalta _____	44
7.2	Oikeusapumaksua ei peritä _____	44
7.3	Oikeusapumaksu on asiakohtainen _____	45
7.4	Oikeusapumaksun laskutus _____	46
8	AVUSTAJAN MÄÄRÄÄMINEN _____	47
8.1	Avustajan valinta _____	47
8.2	Tuomioistuimessa käsiteltäväksi tuleva asia _____	47
8.3	Tuomioistuimen ulkopuolella käsiteltävä asia _____	48
8.4	Muuta huomioitavaa _____	49
9	OIKEUSAPUPÄÄTÖS _____	51
9.1	Toimenpiderajoitukset _____	51
10	OIKEUSAPUPÄÄTÖKSEN MUUTTAMINEN/OIKEUSAVUN LAKKAAMINEN _	53
11	RATKAISUPYYNTÖ _____	54
11.1	Tilanteet, joissa ratkaisupyynnön voi esittää _____	55
11.2	Poikkeus menettelyjärjestyksestä _____	56
11.3	Itseoikaisu oikeusaputoimistossa _____	56
12	MUUTOKSENHAKU _____	57
13	PALKKIOT JA LASKUTUSPERIAATTEET _____	58
13.1	Säädöksiä, määräyksiä ja noudatettavia ohjeita _____	58
13.2	Oikeusapuasiakkaat _____	58
13.2.1	Ulkoprosessuaaliset asiat _____	58
13.2.2	Tuomioistuinasiat _____	59

13.3	Palkkion korottaminen/alentaminen _____	59
13.4	Omapastuuosuuden kohtuullistaminen _____	60
13.5	Korotettu lisäomavastuu _____	60
13.6	Tasinko ja perintö _____	61
13.7	Oikeusturvavakuutuksen vaikutus oikeusapuun _____	62
13.7.1	Nollakorvausasiakas _____	62
13.7.2	Prosenttikorvausasiakas _____	62
13.7.3	Oikeusturvaetu myönnetty vain osaan juttua _____	62
13.8	Asianajotoimeksiannot _____	62
13.9	Oikeusavun lakkaaminen ja laskutus _____	63
13.10	Oikeusavun hylkääminen ja laskutus _____	63
13.11	Ei laskutusta _____	63
13.12	Vastapuolen laskutus _____	63
13.13	OAL 22 § 2 mom:n taannehtivuus _____	64
13.14	Kulut _____	64
13.14.1	Virkatodistuskulut perunkirjoitustilanteissa _____	64
13.15	Muita laskutustilanteita _____	65
13.16	Laskutuksesta muuta _____	65
14	AVUSTAJAN PALKKIO JA KULUKORVAUKSEN VAHVISTAMINEN _____	66
14.1	Tuomioistuinasiat _____	67
14.2	Muut kuin tuomioistuinasiat _____	67
14.3	Tilanteet, joissa oikeusapu on oikeusturvavakuutuksen ohella _____	68
15	MUUT JULKISEN OIKEUSAVUN MUODOT _____	70
15.1	Julkinen puolustus _____	70
15.2	Asiantuntijan oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö _____	71
15.3	Puolustajan, asiantuntijan oikeudenkäyntiavustajan sekä tukihenkilön palkkio _____	71
15.4	Laki eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista (1974/269) _____	72
15.5	Laki eräistä oikeudenkäynneistä kunnan tai kuntainliiton palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta kunnan tai kuntainliiton varoista (1984/21) _____	73
15.6	Lastensuojelulaki (2007/417) _____	73

15.6.1	Edunvalvojan määrääminen huoltajan sijaiseksi 22 §	73
15.6.2	Edunvalvojan palkkio ja kustannukset 23 §	73
15.6.3	Avustajan määrääminen lapselle 87 §	73
15.7	Ulkomaalaislaki (2004/301) 9 §	74
15.8	Mielenterveyslaki (2002/268) 27 §	74
15.9	Vankeuslaki (2005/767) 20 luku 15 §	74
15.10	Sotilasoikeudenkäyntilaki (2002/262) 7 luku 28 §	75
15.11	Rikosvahinkolaki (2005/1204) 2 luku 18 §	75
16	VÄÄRINKÄYTÖSEPÄILYT	76
16.1	Mitä tarkoitetaan väärinkäytöksellä	76
16.2	Väärinkäytöstilanteiden ilmitulo	76
16.3	Menettely toimistossa väärinkäytösepäilyn syntyessä	77
LIITE		78

1 HAKEMUS

Hakemus julkisesta oikeusavusta tehdään oikeusaputoimistolle (OAL 10 §). Tästä on eräitä poikkeuksia kuten OAL 3 b §:stä ilmenevä tilanne.

Julkista oikeusapua ja avustajanmääräystä pyydetään suullisesti, kirjallisesti tai sähköisesti. Sähköisestä asioinnista huolimatta kansalaiset voivat asioida suoraan oikeusaputoimistossa. Henkilökunta tallentaa järjestelmään toimistoon suoraan saapuvien asiakkaiden ilmoittamat tiedot ja tekee oikeusapupäätöksen mahdollisuuksien mukaan samassa tilaisuudessa. Oikeusapupäätös pääsääntöisesti tulostetaan järjestelmästä asiakkaalle ja toissijaisesti toimitetaan hänelle e-kirjeenä. E-kirje on pätevä ilman allekirjoitusta.

Toimiston vastaanotettua kansalaisen sähköisen oikeusapuhakemuksen, jossa oikeusapua haetaan oikeusaputoimistolta, toimisto ottaa yhteyttä hakijaan/hakijaa pyydetään ottamaan yhteyttä oikeusaputoimistoon ajanvarausta, oikeusapupäätöksen tekemistä ja mahdollista toimeksiannon vastaanottamista varten.

Asiatiedot on syytä merkitä hakemukseen siten, että hakemus voidaan yksilöidä nimenomaan tiettyyn asiaan. Jokaisesta asiasta peritään oikeusapuasetuksessa vahvistettu oikeusapumaksu, ellei käyttövara jää alle oikeusapuasetuksessa vahvistetun euromäärän. Katso kohta 7.3. Oikeusapumaksu on asiakohtainen.

1.1 Taloudellinen selvitys

Sähköisessä hakemuksessa hakija ilmoittaa taloudelliset olosuhteensa. Oikeusaputoimiston pyynnöstä hakijan on esitettävä tuloistaan ja menoistaan tositteet sekä omaisuudesta ja veloistaan selvitys. Hyvin pienituloisten hakijoiden osalta menettelyä on kevennetty siten, että selvitykseksi riittävät ensisijaisesti viimeksi vahvistetun verotuksen tiedot: jos hakijalla olisi jo tulojensa puolesta oikeus korvauksettomaan oikeusapuun, ei menoja ole tarpeen selvittää.

Hakijan käyttövaralaskelma tulostetaan ja säilytetään oikeusaputoimistossa kirjallisessa muodossa.

1.2 Pistokoe

Sähköinen asiointijärjestelmä arpoo hakemuksille satunnaisluvun. Jos satunnaisluku on pienempi kuin koodistossa olevan pistokoeprosentin arvo, järjestelmä tallentaa hakemukselle tiedon pistokokeesta. Järjestelmä voi tarvittaessa muodostaa lisäselvityskirjeen, jolla toimisto pyytää hakijaa selvittämään tulonsa, menonsa, varallisuutensa ja velkansa tositteilla.

Mikäli hakija on saamassa oikeusapua ilman omavastuuta ja hänen käyttövaransa on pistokokeen perusteella tarkistettava, voidaan tulotiedot tarkistaa suoraan vero toimistosta. Jos tällaisessa tapauksessa hakija tiedetään oikeusaputoimistossa muulla perusteella varattomaksi, ei tarkistusta tarvitse tehdä.

1.3 Hakemuksen liitteet

Esittäessään yksityisen avustajan määräämistä hakijan on perusteltava avustajan tarve ja esitettävä riittävä selvitys asiasta, johon oikeusapua haetaan. Riittävä perustelu avustajan tarpeesta ei ole suora lainaus pykälästä vaan on vaadittava että hakemukseen kirjataan auki ne seikat joiden perusteella hakijalle tulisi määrätä avustaja. Tuomioistuinasissa selvitystä on esitettävä seuraavasti:

1. Riita-asiassa kantajan ja vastaajan on esitettävä haastehakemus tai sen luonnos, haastehakemukseen annettu vastaus tai sen luonnos tai erityisestä syystä muu riittävä selvitys. Sähköisessä hakemuksessa tämä merkitsee sitä, että avustajan on ensisijaisesti skannattava oikeusapuhakemukseen liitteeksi em. asiapaperit tai toissijaisesti faksattava ne asiaa käsittelevään oikeusaputoimistoon.
2. Rikosasiassa vastaajan ja asianomistajan on esitettävä syyttäjän keskeiset vaatimukset, asianomistajan keskeiset vaatimukset, lääkärinlausunnon keskeinen sisältö tai muu riittävä selvitys. Sähköisessä hakemuksessa tämä merkitsee sitä, että avustajan on kirjoitettava hakemuksen perustelukenttään selkeästi keskeiset oikeusavun myöntämiseen ja avustajan tarpeen arviointiin vaikuttavat seikat. Tarvittaessa tai oikeusaputoimiston pyynnöstä avustajan on ensisijaisesti skannattava oikeusapuhakemuksen liitteeksi tarvittavat asiapaperit tai toissijaisesti faksattava ne asiaa käsittelevään oikeusaputoimistoon.
3. Hakemusasiassa hakijan ja asiaan osallisen on esitettävä hakemus, vastaus tai muu riittävä selvitys. Sähköisessä hakemuksessa tämä merkitsee sitä, että avustajan on ensisijaisesti skannattava oikeusapuhakemuksen liitteeksi em. asiapaperit tai toissijaisesti faksattava ne asiaa käsittelevään oikeusaputoimistoon.

1.4 Taannehtivuus

Oikeusapulain 13 §:n mukaan oikeusapu myönnetään hakemuspäivästä lukien, tai jos siihen on edellytykset, taannehtivasti. Mikäli oikeusapua haetaan taannehtivasti, hakijan taloudellisten edellytysten tulee täytyä koko ajalta.

Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että oikeusapua on haettava mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja joka tapauksessa kellonajallisesti ennen kuin pääasiassa on annettu rat-

kaisu. Hakemuksen tekeminen oikeusaputoimistolle ennen pääasian ratkaisemista riittää.

Hallintotuomioistuimessa käsiteltävässä asiassa myönnetty oikeusapu ei käsitä aikaisemmassa hallintomenettelyssä eikä hallintolainkäyttölain (586/1996) 1 §:n 2 momentissa tarkoitettussa lainkäyttöviranomaisessa suoritettuja toimenpiteitä eikä vakuutusoi-keudessa myönnetty oikeusapu sitä edeltäneen käsittelyn toimenpiteitä. Jos tuomioistuin palauttaa asian hallintoviranomaisen tai edellä tarkoitetun lainkäyttöviranomaisen käsiteltäväksi, yksityiselle avustajalle annettu määräys on voimassa myös tässä viranomaisessa, jos asian palauttava tuomioistuin niin määrää.

1.5 Avustajan suostumus ja valtakirja

Hakijan ehdottaman oikeudenkäyntiavustajan suostumus on selvitettävä, mikäli hakija ei ole esittänyt oikeudenkäyntiavustajan suostumusta hakemuksessa. Asianajajan päämiehensä puolesta lähettämään hakemukseen ei vaadita valtakirjaa eikä päämiehen allekirjoitusta edellytetä.

Oikeusaputoimistolla on kuitenkin aina mahdollisuus vaatia hakijaa itse allekirjoittamaan hakemuksen, jos siihen katsotaan olevan aihetta.

1.6 Puhelimitse annettu vähäinen oikeudellinen neuvonta

Annettaessa hakijalle vähäistä oikeudellista neuvontaa puhelimitse tai muuta sähköistä etäviestintä käyttäen, ei käyttövaralaskelmaa tarvitse tehdä. Esteellisyysselvitys on kuitenkin tällöinkin tehtävä.

Vähäisestä oikeudellisesta neuvonnasta ei peritä oikeusapumaksua eikä omavastuusuutta.

1.7 Oikeusturvavakuutus

Oikeusapua annetaan vain sellaisille hakijoille, jotka tarvitsevat julkisin varoin kustannettavan avustajan palveluita. Yhteiskunnan tukea oikeusapunsa kustantamisessa ei tarvitse henkilö, jolla on sanotut kustannukset kattava vakuutus. Tarvetta julkiseen oikeusapuun voi tällöin olla lähinnä vain vakuutuksen omavastuun ja vakuutuksen enimmäiskorvausmäärän ylittävien kustannusten osalta. Tuomioistuin voi myöntää oikeusturvavakuutuksen enimmäiskorvausmäärän ylittävälle osalle oikeusapua.

Oikeusturvavakuutuksen merkityksen arvioimista varten hakijan tulee osana oikeusapulain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua selvitystä taloudellisesta asemastaan esittää oikeusaputoimistossa selvitys siitä, miltä osin hänellä mahdollisesti oleva oikeusturvavakuutus kattaa asian käsittelystä aiheutuvat menot. Selvitys tulee esittää oikeusaputoimistolle

ennen oikeusavun myöntämistä koskevan päätöksen tekemistä. Kysymys oikeusturvavakuutuksen olemassaolosta voidaan selvissä tapauksissa ratkaista hakijan pelkän ilmoituksen perusteella, mutta tulkinnanvaraisemmissa tilanteissa on edellytettävä vakuutusyhtiön päätöstä oikeusturvaetuuden myöntämisestä tai epäämisestä (Oikeusapuasetus 8 § 2. mom.).

Jos ilmenee aihetta epäillä, että hakijalla esittämästään selvityksestä huolimatta on asian kattava oikeusturvavakuutus, oikeusaputoimisto voi oikeusapulain 10 §:n 2 momentin mukaisesti suoraan pyytää vakuutusyhtiöltä tietoja esimerkiksi vakuutuksen kattavuudesta. Vakuutusyhtiö on velvollinen luovuttamaan tiedot oikeusaputoimistolle.

On mahdollista, että oikeusturvavakuutuksen oikeusturvaetu myönnetään oikeusavun myöntämisen jälkeen. Tällainen tilanne voi tulla silloin, kun oikeusavun hakija on saanut kielteisen päätöksen hakemukseensa vakuutuksen oikeusturvaedusta, mutta oikeusturvaetu myönnetään valituksen johdosta.

Oikeusturvavakuutuksen edun myöntäminen on peruste oikeusavun lakkaamiselle, koska edellytyksiä oikeusavulle ei tämän jälkeen ole olemassa siltä osin kuin vakuutus kattaa asian. Koska edun saa taannehtivasti, oikeusapu lakkautetaan vastaavasti.

Oikeusturvavakuutuksen edun myöntämisellä sen jälkeen kun asia jo saavuttanut lainvoiman ei ole vaikutusta oikeusapupäätökseen. Oikeusapupäätöstä ei voida purkaa tämän vuoksi.

1.8 Hakemukseen liittyvien asiakirjojen julkisuus

Viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta säädetään laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621). Tämän lain 1 §:ssä säädetään, että lähtökohtaisesti viranomaisen asiakirjat ovat julkisia, jollei tässä tai muussa laissa erikseen toisin säädetä. Kyseisen lain 22 §:ssä säädetään lisäksi, että viranomaisen asiakirja on pidettävä salassa, jos se tässä tai muussa laissa on säädetty salassa pidettäväksi tai jos viranomaisen lain nojalla on määrännyt sen salassa pidettäväksi taikka jos se sisältää tietoja, joista on laissa säädetty vaitiolovelvollisuus. Salassa pidettävää viranomaisen asiakirjaa tai sen kopiota tai tulostetta siitä ei saa näyttää eikä luovuttaa sivulliselle eikä antaa sitä teknisen käyttöyhteyden avulla tai muulla tavalla sivullisen nähtäväksi tai käytettäväksi. Lain 24§:ssä säädetään tarkemmin siitä, mitkä ovat salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja.

Oikeusaputoimistot ovat viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain lisäksi velvollisia noudattamaan hyvää asianajajatapaa. Valtion oikeusaputoimistoista annetun lain 6 §:ssä säädetään nimenomaisesti, että julkisen oikeusavustajan tulee rehellisesti ja tunnollisesti täyttää hänelle uskottut tehtävät sekä kaikissa toimeksiannoissaan noudattaa hyvää asianajajatapaa. Asianajajista annetun lain 5 c §:ssä säädetään, että asianajaja tai hänen apulaisensa ei saa luvattomasti ilmaista sellaista yksityisen tai perheen salaisuutta taikka liike- tai ammattisalaisuutta, josta hän tehtävässään on saanut tiedon.

Oikeusaputoimistoon toimitetut oikeusapuhakemukset ja tulokset eivät ole julkisia, mikäli se, jota asiakirja koskee, ei anna suostumustaan niiden tiedoksi antamiseen. Mikäli joku vaatii näitä asiakirjoja itselleen, niin vaatimuksen perusteella tehdään päätös, jonka ohien liitetään valitusosoitus. Päätökseen voi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen.

Itse toimeksiantoon liittyvät asiakirjat eivät ole viranomaisen asiakirjoja eikä niihin siten ulotu laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta. Näiden asiakirjojen osalta luovutuspyynnön epäämisestä mahdollisesti syntyvien epäselvyyksien ratkaiseminen kuuluu Suomen Asianajajaliiton valvontalautakunnalle.

Mikäli oikeusaputoimisto ei voi luovuttaa salassapitosyistä asiakirjoja, ja asiakirjojen pyytäjät pysyy edelleen kannassaan siitä, että hänellä on oikeus saada asiakirjat, tulee oikeusaputoimiston ohjata pyynnön tekijä tekemään kantelu Suomen Asianajajaliiton valvontalautakunnalle.

2 OIKEUSAPUUN OIKEUTTAVAT ASIAT

Oikeusapua annetaan valtion varoin yksityishenkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa ja joka taloudellisen asemansa vuoksi ei kykene itse suorittamaan sen hoitamisen vaatimia menoja.

Oikeusavun myöntämisen edellytys on se, että hakijalla on kotikunta Suomessa tai koti- tai asuinpaikka toisessa Euroopan Unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa.

Turvapaikanhakija saa kotikunnan Suomesta vasta sitten kun hän saa oleskeluluvan. On hyvä huomioida se, että turvapaikanhakija saattaa joissain tilanteissa saada väliaikaisen henkilötunnuksen, vaikka hänelle ei ole myönnetty vielä oleskelulupaa (lähinnä työnte- kemisen vuoksi). Asialla on merkitystä sen suhteen, onko henkilöllä oikeus saada oikeusapua (oikeusapulaki 2 §).

Lisäksi oikeusapua annetaan oikeusapulain 2 § 1 momentissa säädetyistä edellytyksistä riippumatta, jos henkilön asiaa käsitellään Suomen tuomioistuimessa tai oikeusapuun on erityistä syytä. Oikeusavun myöntämistä harkittaessa tulee huomioida esim. turvapaikan hakijoiden tai Suomessa muuten oleskelevien henkilöiden osalta edellytysten täyttymisen tai olemassa oleva "erityinen syy" -peruste.

2.1 Oikeusavun sisältö

Oikeusapuun kuuluu oikeudellinen neuvonta, tarpeelliset toimenpiteet sekä avustaminen tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä vapautus eräistä asian käsittelyyn liit- tyvistä menoista siten kuin oikeusapulaissa säädetään.

Oikeusapua annetaan yksityishenkilöille oikeudellisissa asioissa. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi:

- perheoikeudelliset asiat: avioero, lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat, ositus, elatusapu, avioehto
- perintöasiat: testamentti, perunkirjoitus, perinnönjako
- velkomusasiat: velallisen, velkojan tai takaajan avustaminen
- työsuhdeasiat: työpalkkasaatava, työsopimuksen purku, irtisanominen
- huoneenvuokra-asiat: vuokrasaatava, vuokrasopimuksen purkaminen, irti- sanominen, häätö
- sopimusoikeudelliset asiat: kaupan ehdot, kauppakirja, kaupanpurku, hin- nanalennus
- rikosasiat: syytetyn tai asianomistajan avustaminen
- lähestymiskieltoasiat
- hallinnolliset asiat: valitukset esimerkiksi toimeentulotukea, huostaanottoa, Kelan korvauksia koskevissa asioissa.

Oikeusapua ei anneta yhtiöille tai yhteisöille. Elinkeinonharjoittaja voi saada oikeusapua elinkeinotoimintaa koskevassa tuomioistuinasiasassa. Muussa kuin tuomioistuimessa käsiteltävässä elinkeinotoimintaan liittyvässä asiassa oikeusapua saa vain, jos siihen on erityistä syytä.

Oikeusavun myöntäminen tarkoittaa, että henkilö voi saada avustajan oikeudellisen asian hoitamista varten joko korvauksetta tai osakorvausta vastaan (omavastuuosuus).

Oikeusapu kattaa avustajan toimenpiteet enintään 80 tunnilta ellei tuomioistuin päättä oikeusavun jatkamisesta.

Edellytyksenä oikeusavun jatkamiselle yli 80 tunnin on, että oikeusavun saaja esittää selvityksen asian käsittelyn edellyttämistä välttämättömistä toimenpiteistä sekä että oikeusavun jatkamiseen on erityisiä syitä ottaen huomioon oikeusavun saajan oikeusturvan tarve sekä asian laatu ja laajuus. Tuomioistuimen on tällöin asetettava enimmäistuntimäärä avustajalle korvattaville toimenpiteille. Tämä tuntimäärä ei voi kerrallaan ylittää 30 tuntia, jollei tuomioistuin asian erityisen laajuuden vuoksi toisin määrää. Pyyntö oikeusavun antamisen jatkamisesta on tehtävä hyvissä ajoin ennen kuin tuntimäärä on tullut täyteen.

Tuomioistuimen ulkopuolisessa asiassa 80 tunnin katto on ehdoton.

Hakijalle, jonka ei katsota tarvitsevan oikeusavustajaa, mutta joka olisi taloudellisen asemansa perusteella oikeutettu oikeusapuun ilman omavastuuosuutta, voidaan oikeusapuna myöntää oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdassa ja 2–4 momentissa mainitut etuudet.

2.2 Rajoitukset tuomioistuinasioissa

Avustajan määräämistä harkittaessa on varmistuttava, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti toteutuu. Periaatteena voidaan pitää, ettei avustajaa määrätä, mikäli hakija kykenee itse valvomaan etuaan ja oikeuttaan asiassa.

Tällöin on erityisesti kiinnitettävä huomiota seuraaviin seikkoihin: syytteen vakavuus, rangaistusmaksimi, odotettavissa oleva seuraamus, asian vaikeusaste, oikeuskysymysten vaikeus, liitännäisvaatimukset, todistelu ja hakijan ikä ja henkilökohtaiset ominaisuudet sekä hakijan kannalta objektiivisesti katsottuna taloudellinen intressi.

Mikäli edellytykset puolustajan määräämiselle ovat olemassa, avustaja voidaan pyynnöstä aina määrätä. Esim. maksimirangaistus, vastaajan ikä, asian vuoksi vangittuna yms. Katso ROL 2 luku 1 §.

2.2.1 Asiat, joihin ei saa avustajaa

1. Hakemusasiassa, ellei siihen ole erityisen painavia syitä:
 - riitaiset lasten huoltoa ja tapaamisoikeuksia sekä niiden täytäntöönpanoa koskevat asiat ovat vakiintuneen käytännön mukaan sellaisia, joihin avustaja voidaan määrätä. Huomioitava on se, että tuomioistuimessa 'pelkkä elatusapuasiasia' ei ole hakemusasia, vaan kyseessä on riitaasia
 - velkajärjestelyasioissa ei pääsääntöisesti ole tarvetta avustajan määräämiseen. Velkajärjestelyasia edellyttää avustajan määräämiselle joltain poikkeuksellista, kuten suuret "yritysmaailmaan" perustuvat mahdollisesti epäselvät velat tai mahdollinen velkajärjestelyn este
 - pelkkään avioerohakemukseen ei myöskään voi saada avustajaa eikä pääsääntöön mukaan myöskään pesänselvittäjän tai -jakajan hakemukseen
 - edunvalvojan/edunvalvojan sijaisen hakemiseen liittyvät asiat silloin, kun asia ei ole riitainen. Edunvalvontaan haettavalle yleensä määrätään avustaja, mikäli hän vastustaa edunvalvontaa
 - lähestymiskieltoa koskevissa hakemusasioissa määrätään yleensä avustaja, mikäli asia on riitainen ja edellyttää todistelua. Lähestymiskiellon kumoaminen ei edellytä avustajaa, koska sen voi esittää suojattava henkilö jopa suullisesti tuomioistuimelle.
2. Yksinkertaisessa rikosasiassa, jossa on odotettavissa sakkorangaistus, ja kun asian selvitettyyn tilaan nähden hakijan oikeusturva ei edellytä avustajan käyttämistä tai asiassa, jossa on odotettavissa sakkoa ankarampi rangaistus, mutta asiassa ei ole suuria tai epäselviä liitännäisvaatimuksia kuten esim. törkeät rattijuopumukset, varkaudet, vahingonteot tai liikennejutut yms.:
 - asian selvitettyyn tilaan nähden ei avustajaa määrätä, vaikka seuraamuksena olisi vankeusrangaistus (ehdollinen tai ehdoton/yhdyskuntapalvelu), esimerkiksi kiistetty rattijuopumus ajosta tavattuna. Rattijuopumusjutut ajokieltoineen ovat ylipäätensä seuraamuksien osalta "taulukkoasioita". Asia ei ole "selvitetyssä tilassa", jos hakija esittää asiassa todistelua. Sama koskee myös avustajan määräämistä tämän tyyppisten asioiden valitusvaiheisiin (hovioikeudet)
 - pääsääntöön mukaan sakon muuntorangaistukseen ei määrätä avustajaa kuin poikkeusolosuhteissa. Yhdyskuntapalvelurangaistuksen muuttaminen vankeusrangaistukseksi ei ole yleensä sellainen asia, joka edellyttää avustajan määräämistä (vain poikkeustapauksissa/henkilöstä johtuvista syistä)

- kirjallisessa menettelyssä käsiteltävät rikosasiat eivät vastaajan osalta pääsäännön mukaan edellytä avustajaa, vaikka syyttäjä vaatisi vankeutta
 - kirjallisessa menettelyssä käsiteltäviin asioihin voidaan poikkeustapauksissa myöntää avustaja tekemään tietty toimenpide sekä vastaajalle että asianomistajalle (esim. kirjallinen vastaus tai vaatimus) aikarajoituksella.
3. Verotusta tai julkista maksua koskevissa asioissa, ellei siihen ole painavia syitä.
 4. Asiassa, jossa vaatimus perustuu kunnan jäsenyyteen.

Sellaisissa oikeudellisissa asioissa, joissa avustajaa ei voi saada tuomioistuinkäsittelyyn, voi julkinen oikeusavustaja tarvittaessa kuitenkin antaa neuvoja tai avustaa esim. asiakirjan laatimisessa.

2.2.2 Asiat, joihin oikeusapua ei saa lainkaan

Seuraavissa tilanteissa oikeusapua ei oikeusapulain 7 §:n perusteella myönnetä, vaan tehdään kielteinen oikeusapupäätös:

1. jos asialla on hakijalle vähäinen merkitys:
 - vähäisenä pidetään asioita, joita puolueettomasti arvostellen on pidettävä vähämerkityksisinä eli sen laatuina, ettei taloudellisia asioitaan järkevästi hoitava henkilö saattaisi niitä tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos hän itse joutuisi vastaamaan kuluistaan. Asian merkitys tulee arvioida hakijan näkökulmasta ja se on suhteutettava hänen oloihinsa.
2. jos oikeusavun myöntäminen olisi selvästi tarkoituksetonta:
 - mikäli hakijalle saatava hyöty olisi objektiivisesti arvioiden niin vähäinen, ettei oikeusavun antaminen olisi tarkoituksenmukaista. Oikeusapu voidaan jättää myöntämättä, vaikka hakija pitäisi vaatimustaan merkityksellisenä.
3. jos asian ajaminen olisi oikeuden väärinkäyttämistä:
 - oikeusapua ei voi saada selvästi oikeusjärjestyksemme perusteiden vastaisiin tavoitteisiin pääsemiseksi.
4. jos asia perustuu siirrettyyn oikeuteen:
 - lainkohdan tarkoituksena on estää lain kiertäminen.

2.3 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa käsiteltävät asiat

Työryhmän näkemyksen mukaan asian käsittelyn aikaisemmassa vaiheessa annettu oikeusapupäätös ei ole voimassa EIT:ssä. Käsittelylupahakemusta ja siihen liittyvää neuvontaa varten voidaan myöntää oikeusapua lähtökohtaisesti 2 tuntia. Tämä oikeusapu on rinnastettavissa oikeusapulain 23 §:n mukaiseen yleiseen oikeudelliseen neuvontaan. Työryhmän tiedossa on, että KHO on ottanut kantaa EIT:ssä käsiteltävänä olevan asian luonteeseen päätöksessään 2005/65.

3

OIKEUSAVUN TALOUDELLISET EDELLYTYKSET JA SAAJAN OMAVASTUU

Oikeusavun hakijan oikeus oikeusapuun taloudellisten seikkojen perusteella määräytyy hakijan käyttövaran perusteella. Käyttövara on rahamäärä, joka hakijalla oikeusapuasetuksen mukaisen laskelman jälkeen on käytössään kuukausittain. Oikeusavun käyttövarojen laskemisesta ja oikeusapuun oikeuttavista käyttövarojen määristä säädetään oikeusapuasetuksessa.

Oikeusapua voidaan myöntää hakijan käyttövaroista ja varallisuudesta riippuen korvauksetta tai omavastuuosuutta (osakorvausta) vastaan. Oikeusavun saajan omavastuu voi muodostua kahdesta eri tavoin laskettavasta omavastuusta, perusomavastuusta, joka lasketaan hakijan ja hänen puolisonsa käyttövarojen perusteella ja lisäomavastuusta, joka lasketaan hakijan ja hänen puolisonsa varallisuuden perusteella. Lisäksi perunkirjoitusasioiden yhteydessä käytetään korotettua lisäomavastuuta, millä tarkoitetaan sitä, että perunkirjoitusasioissa lisäomavastuuosuus on aina vähintään kuolinpesän bruttovarojen suuruinen.

Omavastuun määrä vahvistetaan asian tultua hoidetuksi. Omavastuuosuudesta voidaan periä ennakkoa. Oikeusavun saaja maksaa omavastuuosuuden avustajalleen, joko yksityiselle avustajalle tai oikeusaputoimistolle, mikäli julkinen oikeusavustaja avustaa häntä.

Oikeusaputoimisto perii hakijalta oikeusapumaksun oikeusavun myöntäessään tai toimittaessaan oikeusapulain 11 §:n 2 momentissa tarkoitetun pyynnön tuomioistuimen ratkaistavaksi. Oikeusapumaksun suuruudesta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Oikeusapumaksua ei peritä, kun oikeusapua myönnetään vähäisen neuvon antamiseksi. Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää vapautus maksusta taloudellisen aseman perusteella. Nykyisin oikeusapumaksun suuruus on 70 euroa. Sitä ei kuitenkaan peritä, jos hakija saa korvauksetonta oikeusapua.

3.1 Perusomavastuu

Perusomavastuuosuus lasketaan siten, että oikeusavun hakijan ja hänen puolisonsa tai rekisteröidyssä suhteessa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa hänen kanssaan asuvan kuukausittaisista tuloista vähennetään verot ja muut pakolliset valtiolle menevät maksut. Lisäksi vähennetään kuukausittaiset asumismenot, elatusmaksut, päivähoitomaksut, säännölliset ulosotto- ja velkajärjestelymenot.

Alle 18 vuotiaista hakijan taloudessa asuvista lapsista vähennetään 300 euroa per lapsi per kuukausi. Vähennys voidaan tehdä myös 18 vuotta täyttäneestä lapsesta, jota hakija tosiasiallisesti elättää.

Perusomavastuu on prosentuaalinen osuus oikeusavun kustannuksista, ja se määräytyy hakijan käyttövarojen perusteella seuraavasti:

Yksinäinen henkilö

enintään 600 euroa **0 %**
enintään 800 euroa **20 %**
enintään 900 euroa **30 %**
enintään 1050 euroa **40 %**
enintään 1150 euroa **55 %**
enintään 1300 euroa **75 %**

Puolisoilla henkilöä kohden

enintään 550 euroa **0 %**
enintään 700 euroa **20 %**
enintään 800 euroa **30 %**
enintään 1000 euroa **40 %**
enintään 1100 euroa **55 %**
enintään 1200 euroa **75 %**

Puolison tuloja ei oteta huomioon, jos puoliset ovat toistensa vastapuolia (esim. avioeroasioissa) tai hakija on epäiltynä tai vastaajana rikosasiassa.

3.2 Lisäomavastuu

Lisäomavastuu tulee oikeusavun saajan maksettavaksi, jos hänellä ja hänen puolisoillaan on muuta kuin oikeusapuasetuksen 7 § 2 momentissa tarkoitettua varallisuutta, jonka arvo on yli 5 000 euroa. Lisäomavastuu on puolet 5 000 euroa ylittävästä varallisuudesta. Varallisuus lasketaan vähentämällä sen käyvästä arvosta siihen kohdistuvat velat. Lisäomavastuulla katetaan sitä osaa avustajan palkkiosta ja kulukorvauksesta, joka jää jäljelle sen jälkeen kun siitä on vähennetty 5 §:n mukainen perusomavastuu.

3.3 Korotettu lisäomavastuu

Oikeusapuasetuksen 17 §:n nojalla perunkirjoitusasioissa lisäomavastuuosuus on aina vähintään kuolinpesän bruttovarojen suuruinen.

4 TULOT

Valtioneuvoston oikeusavusta antaman asetuksen 10 §:ssä säädetään, että tuloina otetaan huomioon muun muassa seuraavat tulolajit:

- ansiotulo
- korko-, osinko-, vuokra- ja muut pääomatulot
- yritystoiminnasta ja ammatinharjoittamisesta saadut tulot
- elatusavut ja elatustuet
- työttömyyspäiväraha ja työttömyyskassa-avustus
- tapaturmavakuutuksen päiväraha ja elinkorko
- sairaskorvauslain mukainen päivä- ja äitiysraha
- kansaneläke ja ansioeläke
- opintotuki
- lapsilisä ja kotihoidontuki.

Tuloista yleensä riippumatonta tiettyyn tarkoitukseen myönnettyä sosiaalista etuutta ei oteta huomioon.

4.1 Ansiotulot

Ansiotuloa ovat yksityishenkilön muut kuin pääomatulot.

Lomarahaa ei tarvitse ennakoida, mutta jos se on jo maksettu, niin se otetaan huomioon jaksotettuna 12 kuukaudelle.

4.2 Pääomatulot

Pääomatuloja ovat muun muassa korkotulo, pörssiyhtiöstä saatu osinkotulo, vuokratulo, voitto-osuus, henkivakuutuksen tuotto, maa-aineksista saadut tulot ja kiinteän tai irtaimen omaisuuden luovutuksesta saatu voitto (luovutusvoitto). Pääomatuloa on myös muu sellainen tulo, jota varallisuuden voidaan katsoa kerryttäneen.

Pääomatuloista vähennetään niistä menevät verot. Verotuksessa hyväksytyyn pääomatulon käsitteellä on merkitystä vähennysten kannalta. Luovutusvoitto ja vakuutuskorvaukset ovat yleensä kertaluonteisia, joten niitä harvemmin huomioidaan tuloina. Yleensä ne tulevat huomioiduksi varallisuutena. Mikäli ne maksetaan kuukausittain jatkuvaluonteisina, niin ne tulee huomioida tulona.

4.3 Yritystulot

Ennakkoperintärekisterimerkintä on merkki yrittäjyydestä. Yritystulo jaetaan ansio- ja pääomatulo-osuuksiin.

Yrittäjän kuukausittaiset käyttövarat lasketaan lopullisessa verotuksessa vahvistettujen vuosittaisten ansio- ja pääomatulojen perusteella. Jos toiminnassa on tapahtunut olennaisia muutoksia viimeksi toimitetun verotuksen jälkeen, käyttövarojen laskennan perusteeksi voidaan ottaa ennakonkannon mukaiset tulot (Valtioneuvoston asetus oikeusavusta 11 §).

Verotuskäytännössä on yhtiön nimissä laskutettu tulo katsottu osakkaan tuloksi erityisesti silloin, kun yhtiön toiminta perustuu pääasiallisesti yhden henkilön työpanokseen.

4.4 Elatusapu ja elatustuki

Elatusavut ja -tuet otetaan huomioon sen suuruisina kuin ne tosiasiallisesti maksetaan.

4.5 Työttömyyspäiväraha ja sairauspäiväraha

Työttömyyspäiväraha on tuloa. Työttömyyspäiväraha huomioidaan tulona 21,5 päivän mukaan kuukaudessa.

Sairauspäiväraha huomioidaan tulona 25 päivän mukaan kuukaudessa.

4.6 Muut tulot

Valtioneuvoston oikeusavusta antaman asetuksen 10 §:ssä on todettu, että tuloina otetaan huomioon muun muassa seuraavat tulolajit. Näin ollen lista ei ole tyhjentävä ja muutkin kuin listassa mainitut tulot tulee ottaa huomioon.

Asumistuki/-lisä huomioidaan asumismenojen vähennyksenä.

Veroton apuraha katsotaan tuloksi ja jaksotetaan sille ajalle, jolle se voidaan katsoa tarkoitetun.

Vahingonkorvaus tai muu siihen rinnastettava korvaus on verotettavaa tuloa, jos se on saatu verotettavan tulon sijaan.

4.7 Luontoisedut

Luontoisetu tarkoittaa työ- tai virkasuhteen perusteella muuna kuin rahana saatavaa etua. Verohallinto vahvistaa vuosittain verotuksessa noudatettavat luontoisetujen laskentaperusteet.

Luontoisetuja ovat asuntoetu, autoetu, autotallietu, puhelinetu, ravintoetu ja täysihoidetu.

Luontoisetu on veronalaista palkkaa aivan kuten rahapalkkakin. Rahapalkka ei ole luontoisetujen saamisen edellytyksenä, vaan palkkana voi olla pelkästään luontoisetuja. Luontoisetu on sen ajankohdan tuloa, jolloin se on ollut työntekijän käytettävissä.

4.8 Vaihtelevat tulot

Valtioneuvoston oikeusavusta antaman asetuksen 11 §:ssä todetaan, että mikäli palkansaajan tulot vaihtelevat, käyttövaran laskemisen perusteeksi otetaan viimeisten kuuden kuukauden tulot. Tulot lasketaan edellä mainitulta ajanjaksolta keskiarvona.

Opiskelijan kesätulot jaksotetaan koko vuodelle.

Vain palkansaajan tulot lasketaan keskiarvona. Mikäli oikeusavun hakijan tulot vaihtelevat siitä syystä, että hän saa eri ajanjaksona eri tuloja, niin hakijalle muodostuu tällöin eri käyttövarakausia. Esimerkiksi hakijan saadessa ensin työmarkkinatukea ja myöhemmin palkkaa, hänelle muodostuu kaksi käyttövarakautta.

4.9 Tulot, joita ei huomioida

- toimeentulotuki
- verottomat kulukorvaukset, mikäli ne ovat aitoa kulukorvausta, eivätkä peitellyä tuloa
- tuloista yleensä riippumattomat tiettyyn tarkoitukseen myönnettyt sosiaaliset etuudet, esimerkiksi:
 - vammaistuki (laki vammaisetuuksista),
 - rintamalisä (rintamasotilaseläkelaki),
 - työttömyyspäivärahaan liittyvä ylläpitokorvaus (työttömyysturvalaki),
 - työvoimapalvelulain mukaiset kustannusten korvaukset (laki julkisesta työvoimapalvelusta),
 - oppisopimuskoulutuksen opintososiaaliset etuudet (laki ammatillisesta koulutuksesta),
 - työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen ylläpitokorvaus ja majoituskorvaus (laki julkisesta työvoimapalvelusta),
 - kansaneläkelaitoksen järjestämän kuntoutuksen edut (laki kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista),

- kehitysvammaiselle järjestetystä työ- tai päivätoiminnasta maksettu avustus (laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista) ja
- koulumatkatuki opiskelijoille (laki lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta).

4.10 Tulon saaja

Valtioneuvoston oikeusavusta antaman asetuksen 3 §:n mukaan alle 18-vuotiaan hakies- sa oikeusapua hänen huoltajiensa käyttövaraa ei oteta huomioon. Hakijan prosessuaali- nen asema on ratkaiseva. Esimerkiksi elatusapu-, elatustuki- ja koulukyvytiasissa lapsi on asianosainen.

Lapsilisä ja elatusapu/-tuki ovat niitä saavan huoltajan tuloa.

Oikeusapulain 3 §:ssä todetaan, että jos hakija on epäiltynä tai vastaajana rikosasiassa, taikka jos puoliset ovat toistensa vastapuolina tai asuvat pysyvästi välien rikkoutumisen vuoksi erillään, oikeusapu määräytyy vain hakijan taloudellisen aseman perusteella.

Mikäli hakija on rikosasiassa useammassa roolissa, niin oikeusapu määräytyy sen mu- kaan, missä roolissa hakija on enemmän oikeusavun tarpeessa. Asiassa tehdään vain yksi oikeusapupäätös hakijalle myönteistä tulkintaa soveltaen.

4.11 Ulkomaalaiset

Ulkomaalaiselta oikeusavun hakijalta vaaditaan samat selvitykset kuin kotimaiseltakin oikeusavun hakijalta.

Valtioneuvoston oikeusavusta antaman asetuksen 1 §:n mukaan oikeusavun myöntämi- sen lähtökohtana on hakijan ilmoitus ja hänen esittämänsä selvitys tuloista, elatusvelvol- lisuudesta, menoista, varallisuudesta sekä selvitys asiasta, johon oikeusapua haetaan.

Oikeusapulain 3 § 3 momentin mukaan hakija saa oikeusapua käyttövarastaan aiheutu- vien rajoitusten estämättä, jos hän osoittaa, ettei kykene vastaamaan asian käsittelyn edellyttämistä kustannuksista sen vuoksi, että elinkustannukset ovat Suomea korkeam- mat siinä Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa val- tiossa, jossa hänellä on koti- tai asuinpaikka.

4.12 Laitoksissa olevat

Laitoksessa olevalla henkilöllä voi olla esimerkiksi ansioeläketuloja tai varallisuutta.

Talletuksista voidaan pyytää tiliote ja tulot voidaan selvittää viimeisen vahvistetun ve- rotuksen perusteella.

Laitoksissa olevien, lähinnä nuorisolaitoksissa ja vankiloissa olevien, osalta ei välttämättä riitä myöskään tyhjä kaavake ja asiamiehen toteamus, että asiakas on vankilassa tai laitoksessa.

Vangin osalta on huomioitava, että tulokset lasketaan myös puolison tulot, ellei kyseessä ole rikosasia, jossa hakija on vastaajana tai epäiltynä tai elleivät puoliset ole toistensa vastapuolina.

4.13 Muuta

Mikäli oikeusavun hakija on oikeutettu taloudelliseen etuuteen, josta ei ole vielä oikeusapua haettaessa päätöstä, tulee se kuitenkin huomioida luotettavan arvion perusteella. Oikeusavun hakija ohjeistetaan ilmoittamaan etuutta koskevasta päätöksestä oikeusapu-toimistolle, jotta oikeusapupäätöstä voidaan tarvittaessa muuttaa.

5

VÄHENNYKSET

Valtioneuvoston asetuksessa oikeusavusta (23.5.2002/388) säädetään 2 §:ssä niistä vähennyksistä, jotka tekemällä päästään siihen käyttövaraan, minkä perusteella oikeusavun perusomavastuuosuus määrätään.

Valtioneuvoston asetuksessa oikeusavusta 2 §:n 1 momentissa säädetään tuloista vähennettäväksi ennakonpidätyksen tai ennakonkannon mukainen vero ja siihen liittyvät työntekijän lakisääteiset maksut. Lisäksi vähennetään kohtuulliset asumismenot, päivähoitomaksut, elatusapumaksut, ulosottosuoritukset sekä velkajärjestelyn maksuohjelman mukaiset suoritukset.

Valtioneuvoston asetuksessa oikeusavusta 2 §:n 2 momentissa säädetään tuloista vähennettäväksi 300 euroa lasta kohti, mikäli hakijan taloudessa on huollettavia. Vähennys voidaan tehdä myös 18 vuotta täyttäneestä lapsesta, jota hakija tosiasiallisesti elättää. Mikäli huollettavalla on säännölliset, omaan elatukseen riittävät tulot, hänen osaltaan ei tehdä vähennystä.

Valtioneuvoston asetuksessa oikeusavusta 4 §:n 1 momentissa säädetään niistä tilanteista, joissa oikeusapu määräytyy oikeusapulain 3 §:n 1 momentin mukaan vain hakijan taloudellisen aseman perusteella. Tällöin käyttövara laskettaessa hyväksytään 2 §:n mukaisista menoista ne, jotka hakija tosiasiallisesti maksaa. Huollettavina otetaan huomioon lapset, joiden katsotaan olevan hakijan elatuksen varassa.

5.1 Ennakonpidätys tai ennakonkannon mukainen meno ja siihen liittyvät työntekijän lakisääteiset maksut

Yrittäjän tulosta vähennetään vero joko ennakonkannon tai lopullisen verotuksen mukaisena.

Jos palkansaajan ennakonpidätysprosentti on selvästi väärä, sitä voidaan oikaista ja suorittaa laskelma oikaistun prosentin perusteella. Tällöin tulisi selvittää verottajalta, mikä on toteutuneita tuloja vastaava ennakonpidätysprosentti.

Vähennyskelpoisia eivät ole vapaaehtoiset eläkevakuutusmaksut, yrittäjäeläkelain edellyttämää paremmasta eläketurvasta maksetut eläkevakuutusmaksut, eivätkä ammattiyhdistyksen jäsenmaksut. Myöskään sairaskassamaksuja ei huomioida vähennyksinä.

5.2 Asumismenot

Asumismenoista säädetään oikeusapuasetuksen 12 §:ssä.

5.2.1 Vuokra-asunto

Hyväksytään kohtuullinen vuokra lämmitys-, vesi- ja sähkömaksuineen.

5.2.2 Asumisoikeusasunto

Käyttövastike ja mahdollisesti erikseen maksettavat lämmitys-, vesi- ja sähkömaksut rinnastetaan vuokraan. Käyttövastike muodostuu perusvastikkeesta ja hoitovastikkeesta. Asumisoikeusmaksua ei hyväksytä vähennykseksi. Mikäli asumisoikeusmaksua varten on otettu asuntolaina, hyväksytään sen korot.

5.2.3 Osaomistusasunto

Asumismenoksi hyväksytään vuokra ja mahdollisesti erikseen maksettavat lämmitys-, vesi- ja sähkömaksut. Vuokran yhteydessä maksettavaa lainanlyhennysosuutta, jolla vähennetään huoneiston asunto-osakkeiden loppuosuuden kauppahintaa, ei vähennetä. Mikäli loppuosuuden maksamista varten on otettu asuntolaina hyväksytään sen korot.

5.2.4 Omistusasunto

- *Asunto-osake:* Vähennyksiksi hyväksytään hoitovastike ja mahdollisesti erikseen perittävät lämmitys-, vesi- ja sähkömaksut sekä asuntolainan korot.
- *Omakotitalo:* Vähennyksiksi hyväksytään omakotitalon hoitomenot sekä asuntolainan korot. Hoitomenoja ovat lämmityskulut, jätehuolto-, vesi-, sähkö- ja nuohousmaksu, kiinteistövero tai tontin vuokra sekä tiemaksu.
- Omakotitalon hoitomenoina voidaan hyväksyä enintään 250 euroa/kuukaudessa tositteita vaatimatta. Mikäli hakija väittää niitä suuremmiksi, tulee määrä pyydettyä osoittaa tositteilla. Jos hakija vaatii asumismenojensa selvittämistä tositteista ja näin tehdyn laskennan jälkeen kulut jäävät pienemmiksi kuin 250 €, hyväksytään vähennyksiksi tosiasialliset kulut.

5.2.5 Laitoshoito

Asumismenoina käyttövaralaskelmassa voidaan huomioida myös laitoshoidossa olevan hakijan tai hänen puolisonsa hoitomaksut.

5.2.6 Muuta asumismenoista

Lämmityskulut (sis. sähkölaskun) huomioidaan keskiarvona, koska lämmityskulut vaihtelevat eri vuodenaikoina.

Remontti- ja perusparannuslainan korot ovat asuntolainaan verrattavia, joten ne hyväksytään samoin edellytyksin kuin asuntolainan korot. Tarvittaessa vaaditaan selvitys lainan luonteesta.

Asumismenot voidaan jättää hyväksymättä siltä osin kuin asunto on perheen kokoon nähden ylimitoitettu. Kaikkien asumismuotojen kustannusten osalta tulee suorittaa vertailu kohtuulliseen vuokraan. Sitä määriteltäessä voidaan tukea ottaa asumistukilaissa määritellyistä asumiskustannuksista. Sen lisäksi voidaan ottaa huomioon paikalliset olosuhteet ja muut erityiset olosuhteet.

Sellaisissa erityistapauksissa, että hakijalla ei ole asuntoa, vaan hän asuu hotellissa tai vastaavassa majoituspaikassa, vähennyksiksi voidaan ottaa kohtuullista vuokraa vastaava osa.

5.2.7 Tilanteet, joissa käytössä on kaksi asuntoa muissa kuin välirikkotilanteissa

Kahden asunnon tilanteella tarkoitetaan tilannetta, jossa perheellä on kaksi omassa asumiskäytössä olevaa asuntoa jostain muusta syystä kuin välirikkotilanteen vuoksi, esimerkiksi työn tai opiskelun vuoksi tai siksi että aiempaa asuntoa ei ole onnistuttu myydä. Näissä tilanteissa hyväksytään asumiskuluina vain ns. pääasunnoksi katsottavan asunnon kulut. Lähtökohtaisesti vähennyksinä ei hyväksytä aiemmasta asunnosta olevan asuntolainan korkoja eikä muita asumiskuluja (ns. kahden asunnon loukku).

5.2.8 Tilanteet, joissa menoja on välirikkotilanteen vuoksi kahdesta asunnosta

Niissä tilanteissa, joissa oikeusavun hakija ei enää välirikon vuoksi asu puolisoiden yhteisesti omistamassa kodissa, vaan muualla, voidaan hänen osaltaan nykyiseen asuntoon kohdistuvien asumiskulujen lisäksi lukea vähennyksiksi ns. yhteisen kodin osalta hänen lainaosuuttaan vastaavat asuntolainan korot, jotka hän tosiasiallisesti maksaa, mutta ei muita entiseen asuntoon kohdistuvia asumiskuluja, koska nämä kulut katsotaan kuuluvan asuntoon jääneen puolison asumiskuluiksi. Mikäli hakijalla on myös uuteen asuntoon kohdistuvaa asuntolainaa, voidaan nämäkin hyväksyä korkomenojen osalta.

5.2.9 Vähennykset asumismenoista

Asumistuki ja opintorahan asumislisä vähennetään asumismenoista.

5.3 Päivähoitomaksut

Päivähoitomaksuista säädetään oikeusapuasetuksen 2 §:ssä.

Päivähoitomaksut ovat vähennyskelpoisia. Niiden maksamisesta on esitettävä selvitys. Hyväksytyjä ovat myös koulun jälkeisestä iltapäivähoidosta aiheutuvat maksut. Myös niiden maksamisesta on esitettävä selvitys. Iltapäivähoidolta edellytetään tiettyä säännöllisyyttä.

5.4 Elatusapumaksut

Elatusapumaksuista säädetään oikeusapuasetuksen 2 ja 13 §:ssä.

Elatusapumaksuna hyväksytään hakijan ja puolison tuomioistuimen päätöksen tai vahvistetun sopimuksen mukaiset kuukausittaiset suoritukset. Näiden osalta ei edellytetä maksun tosiallista suorittamista. Katso KKO 2011:50

Hyväksyä voidaan myös luotettavan selvityksen mukaan säännönmukaisesti ilman tuomiota tai sopimusta maksettu elatusapu. Tällöin elatusapumaksun huomioiminen vähennyksenä edellyttää sen tosiasiallista suorittamista.

5.5 Ulosottosuoritukset

Ulosottosuorituksista säädetään oikeusapuasetuksen 14 § 1 mom:ssa.

Vähennyksiksi hyväksytään ulosottoon kuukausittain säännöllisesti maksetut suoritukset. Yksittäiset ulosottosuoritukset, jotka eivät toistu kuukausittain, eivät ole säännöllisiä suorituksia.

Jos elatusapumaksut peritään ulosoton kautta niin elatusapumaksuja ei hyväksytä vähennyksenä, muuten sama vähennys tulisi hyväksytyksi kahteen kertaan. Katso kohta 5.4. Elatusapumaksut.

5.6 Velkajärjestelyyn liittyvät maksut

Velkajärjestelyyn liittyvistä maksuista säädetään oikeusapuasetuksen 14 § 2 ja 3 mom:ssa.

Vähennettäviä ovat velkajärjestelyssä annetun lain mukaisessa maksuohjelmassa vahvistetut suoritukset velkojille, mikäli velallinen on noudattanut maksuohjelmaa. Samoin edellytyksin hyväksytään suoritukset, jotka perustuvat em. laissa tarkoitettuun velallisen kaikki velat kattavaan kirjalliseen sovintoratkaisuun.

Velkajärjestelyasiaa varten laadittavassa käyttövaralaskelmassa vähennetään myös ne suoritukset, mitkä velallinen tosiasiallisesti käyttää velanhoitomeneihin.

5.7 Muut vähennykset

VNA oikeusavusta 2 §:n 1 momentin luettelo on tyhjentävä, joten muita maksuja, kuten poikkeuksellisen suuria, säännöllisesti maksettavia lääkekuluja tai työmatkakuluja ei voida vähentää.

5.8 Vähennykset lapsista

Lapsivähennyksestä säädetään oikeusapuasetuksen 2 § 2 mom:ssa.

Hakijan taloudessa olevien alle 18-vuotiaiden huollettavien osalta vähennetään 300 euroa lasta kohti. Jos lapsella itsellään on säännölliset, omaan elatukseen riittävät tulot, hänen osaltaan ei tätä vähennystä tehdä. Lapsella voi olla esimerkiksi eläke- tai pääomatuloa. Riittäväksi tuloksi voidaan työryhmän näkemyksen mukaan katsoa vähintään työmarkkinatuen perusmäärä nettona (2011 määrä on 442,73 euroa/kk). Tulojen riittävyyttä arvioitaessa on huomioitava lapsen kokonaistilanne, kuten onko hänellä jotain lääkitystä tai kuntoutusta edellyttävää perussairautta yms. Tällöin lasta ei oteta laskelmassa huomioon lainkaan, joten hänen osaltaan ei tulopuolellekaan tule lapsilisää eikä mahdollista elatusapua.

Lapsivähennys voidaan tehdä myös 18 vuotta täyttäneestä lapsesta, jota hakija tosiasiallisesti elättää. Vähennys tulee kysymykseen esimerkiksi lukiota tai ammattikoulua käyvän kotona asuvan lapsen osalta. Tarkkaa yläikärajaa ei voida asettaa, mutta pääsääntöisesti huomioon otettavaksi voi tulla alle 20-vuotias lapsi. Mikäli kotona asuva lapsi saa työttömyyskorvausta, eläkettä tai muuta riittävää tuloa, ei vähennysoikeutta kuitenkaan ole.

5.9 Hakijana alle 18-vuotias vanhempien luona asuva lapsi

Tästä tilanteesta säädetään oikeusapuasetuksen 3 §:ssä.

Alle 18-vuotiaan hakiessa oikeusapua hänen huoltajiensa käyttövaraa ei oteta huomioon.

Lapsen tuloista ei vähennetä asumiskustannuksia, mikäli hän ei voi osoittaa niitä tosiasiallisesti maksavansa.

5.10 Tilanteet, joissa oikeusapu määräytyy vain hakijan taloudellisen aseman perusteella yksinäiselle henkilölle laskettavien perusteiden mukaan, vaikka hakijalla on puoliso

Näistä tilanteista säädetään oikeusapulain 3 § 1 mom. sekä oikeusapuasetuksen 4 § 1 mom:ssa.

5.10.1 Rikosvastaaja

Vähennyksiksi hyväksytään oikeusapuasetuksen 2 §:n mukaisista menoista ne menot, jotka hakija tosiasiallisesti maksaa.

Huollettaviksi katsotaan tämän pykälän mukaan ne henkilöt, joiden katsotaan olevan hakijan elatuksen varassa.

5.10.2 Puolisot toistensa vastapuolina

Vähennyksiksi hyväksytään oikeusapuasetuksen 2 §:n mukaisista menoista ne menot, jotka hakija tosiasiallisesti maksaa.

Huollettaviksi katsotaan tämän pykälän mukaan ne henkilöt, joiden katsotaan olevan hakijan elatuksen varassa.

5.10.3 Molemmat puoliset vastaajina

Menetellään samoin kuin niissä tilanteissa, joissa puoliset olisivat toistensa vastapuolia. Esimerkiksi puolisoitten yhteenlasketut asumismenot eivät saisi ylittää todellisia asumismenoja.

5.10.4 Puolisot asuvat pysyvästi välien rikkoutumisen vuoksi erillään

Vähennyksiksi hyväksytään oikeusapuasetuksen 2 §:n mukaisista menoista ne menot, jotka hakija tosiasiallisesti maksaa.

Huollettaviksi katsotaan tämän pykälän mukaan ne henkilöt, joiden katsotaan olevan hakijan elatuksen varassa.

5.11 Lasten elatus

Mikäli vastapuolina olevat puolisot asuvat vielä yhdessä erotilanteessa, ei useinkaan ole saatavissa erityistä selvitystä siitä, kumman varassa lasten tosiasiallinen elättäminen on. Sama koskee tilannetta, jossa lapset asuvat vuoroviikoin molempien vanhempien luona, ellei elatusapua ole vahvistettu tai tosiasiallisesti muuten makseta. Näissä tilanteissa lasten määrä puolitetaan laskennallisesti.

5.12 Vähennysten osalta vaadittavat selvitykset

Hakijan on oikeusapuasetuksen 8 §:n perusteella esitettävä oikeusaputoimiston pyynnöstä tositteet vähennettäväksi vaadittavista menoista sekä veloista.

Lähtökohtaisesti niissä tilanteissa, joissa hakijan tulot ovat verojen ja työntekijän lakisääteisten maksujen jälkeen yksinäisellä henkilöllä enintään 600 €kk ja puolisoilla enintään 550 €kk henkilöä kohden oikeusavun hakijalta ei edellytetä selvitystä vähennysten osalta.

5.13 Lisäomavastuusuuden laskemisessa huomioitavat vähennykset

Lisäomavastuusuutta laskettaessa varallisuus lasketaan vähentämällä sen käyvästä arvosta siihen kohdistuvat velat.

Sellaisen varallisuuden osalta, minkä ei oikeusapuasetuksen 7 §:n 2 mom. mukaan katsota kerryttävän lisäomavastuuta, ei myöskään varallisuuteen kohdistuvaa velkaa oteta huomioon lisäomavastuusuutta laskettaessa.

6

VAROJEN HUOMIOONOTTAMINEN

Varojen huomioon ottamisesta säädetään oikeusapusetuksen 7, 17 ja 18 §:ssä.

Varallisuus vaikuttaa pelkästään lisäomavastuuseen.

Lisäomavastuu tulee oikeusavun saajan maksettavaksi, jos hakijalla ja hänen puolisoillaan on varallisuutta, jonka arvo on yli 5.000 euroa.

Huomioon otettava varallisuus lasketaan vähentämällä varallisuuteen kohdistuvat velat varallisuuden käyvästä arvosta.

Lisäomavastuu on puolet hakijan ja hänen puolisonsa 5.000 euroa ylittävistä varallisuudesta. Lisäomavastuulla katetaan sitä osaa avustajan kokonaispalkkiosta ja kulukorvauksesta, joka jää jäljelle, kun palkkiosta on ensin vähennetty oikeusavun saajan maksama perusomavastuu.

Hakijan ja hänen perheensä vakinaisena asuntona käytettyä omistusasuntoa, tavanomaista vapaa-ajan asuntoa eli käytännössä kesämökkiä tai perheen autoa ei oteta huomioon varallisuutena jos niiden arvo on kohtuullisessa suhteessa perheen kokoon ja tarpeeseen nähden. Tämän omaisuuden hankkimiseksi otettua velkaa ei oteta huomioon lisäomavastuusuutta laskettaessa. Jos asuinrakennus tai vapaa-ajan asunto sijaitsee maa- tai metsätilalla, hyväksytään rakennuspaikaksi korkeintaan 2.000 m² (vastaa verottajan tulkintaa). Muu tila on muuta omaisuutta.

Jos hakija on muuttanut pois puolisoitten yhteisestä kodista välien rikkoutumisen takia, asuu vuokralla ja asunnon jako on tekemättä, niin osuus yhteisestä kodista katsotaan omaksi asunnoksi, kunnes ositus tai omaisuuden erittely on tehty ja selviää, kenelle yhteinen asunto tulee. Jos yhteinen asunto pidetään tarkoituksella jakamattomana pidempään, osuus siitä on muuta omaisuutta. Näitä tilanteita tulee tarkastella tapauskohtaisesti.

Lisäomavastuuta määrättäessä ei selvitystä tehtäessä huomioitaisi osuutta kuolinpesästä siltä osin kuin pesän varallisuus muodostuu muusta omaisuudesta kuin talletuksista ja niihin rinnastettavasta varallisuudesta. Jos leski hallintatestamentin perusteella saa hallita ja käyttää vapaasti pesän rahavaroja, niitä ei katsota pesän osakkaiden varallisuudeksi.

Myöskään elinkeinotoimintaan tai maatalouden harjoittamiseen liittyvää omaisuutta ei oteta huomioon siltä osin kuin elinkeinotoiminnalle tai maatalouden harjoittamiselle aiheutuisi merkittävää toiminnallista haittaa kyseisen omaisuuden myynnistä (VNA oikeusavusta 7 § 3 mom.).

Varallisuutena huomioidaan:

- sijoitusasunnot
- sijoitusmetsäpalstat
- rahavarat, talletukset
- osakkeet ja muut arvopaperit
- rahasto-osuudet
- vapaaehtoiset eläkevakuutukset
- säästöhenkivakuutukset
- kulkuneuvot, ei välttämättömät: autot, veneet, matkailu-autot, moottoripyörät
- loma-osakkeet (voidaan rinnastaa kesämökkiin, jolloin niitä ei huomioida varallisuutena)
- rakentamattomat tontit

Hakija esittää selvityksen omaisuudestaan. Jos käyvä arvo ei ole tiedossa, varallisuuden arvostamisessa voi hyödyntää verohallituksen julkaisua: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa (Verohallitus 2.10.2009 päivitetty 27.8.2010, <http://www.vero.fi> -> vero-ohjeet -> verohallinnon ohjeita).

On kuitenkin hyvä huomioida se, että oikeusapua myönnetään vain 80 tuntiin, jolloin maksimipalkkio tulee täyteen jo 21.000 euron varallisuudella.

Kun hakijan varallisuus ylittää 5.000 euroa on lisäomavastuu palkkiota laskettaessa tämän varallisuuden osalta 50 % varallisuuden arvosta, riippumatta siitä saako hakija oikeusapua tulojen perusteella korvauksetta.

Esimerkki 1

Hakijalla on 8.000 euron talletus. Etu käyttövarojen perusteella korvauksetta. Lisäomavastuuosuus on 1.500 euroa (= 50 % 3.000 eurosta).

Esimerkki 2

Hakijalla on 6.000 euron talletus, eli 500 euron lisäomavastuu. Etu käyttövarojen perusteella on 40 % ja avustajan palkkio on 1.200 euroa.

Ostavastuuosuus on 480 euroa (40 % 1.200 eurosta). Laskusta jää 720 euroa, josta laskutetaan lisäomavastuun perusteella 500 euroa. Lasku siis yhteensä 980 euroa.

6.1 Perunkirjoitus ja hyötytilanteet

17 §

Jos oikeusapua haetaan perunkirjoitusta varten, VNA oikeusavusta 7 §:n mukaiseen lisäomavastuuseen lisätään täysimääräisesti vainajan varat ennen velkojen kattamista. Varattoman pesän perunkirjoitusasiassa Valtiokonttorille tai muulle perunkirjoitusvelvolliselle voidaan erityisistä syistä antaa korvauksetta oikeusapua.

Asiaa käsitellään tarkemmin kohdassa 13.5. Korotettu lisäomavastuu

18 §

Kun oikeusapua on myönnetty perinnönjakoa tai ositusta koskevassa asiassa, asian päätyttyä lasketaan hakijan saama perintö tai tasinko hänen varoikseen ja vahvistetaan oikeusavun saajan lopullinen lisäomavastuu siten kuin VNA oikeusavusta 7 §:ssä säädetään. Samoin menetellään, kun oikeusavun saaja saa rahanarvoisen hyödyn muussa asiassa, johon oikeusapu on myönnetty.

Asiaa käsitellään tarkemmin kohdassa 13.6. Tasinko ja perintö.

Jos puoliso lunastaa toisen puolison osuuden yhteisestä kodista, huomattakoon, että lunastushinta ei ole tasinkoa.

6.2 Poikkeus puolison varallisuuden huomioimisessa

Lisäomavastuu määräytyy oikeusapusetuksen 4 § 1 momentin mukaan, jos hakijan puolison varallisuuden huomioon ottaminen olisi erityisestä syystä kohtuutonta. Tätä asetuksen kohtaa on sovellettu, jos on kysymys hakijan henkilökohtaisesta ja erittäin tärkeästä edusta, esimerkiksi haettaessa vakuutuslaitoksilta korvausta henkilövahingosta tai eläkeasioissa silloin kun asialla on erittäin suuri merkitys hakijalle.

6.3 Lisäomavastuuosuuden jaksottaminen

Huomioon ottaen lisäomavastuuosuuden tarkoitusperä eli sen, että asiakkaan tulee, mikäli hänen varansa sen sallivat, varautua kattamaan oikeusavusta hänelle aiheutuvia kustannuksia omilla varoillaan, työryhmä linjasi muutostilanteet siten, että siitä ajankohdasta lukien kun lisäomavastuuosuutta ensimmäisen kerran syntyy lisäomavastuuosuuden määrä ei voi alentua tästä, ainoastaan kasvaa.

Esimerkki

Asiakkaan lisäomavastuu ajalla 1.1.–1.2.2011 on 0 €, ajalla 2.2.–3.3.2011 se on 800 € ja ajalla 4.3.2011 eteenpäin se on 500 euroa.

Tällöin laskutusjaksolla 1.1.–1.2. ei ole lisäomavastuuosuutta, jaksolla 2.2.–3.3. lisäomavastuuosuus on 800 € samoin kuin jaksolla 4.3. eteenpäin, koska lisäomavastuu ei voi alentua, ainoastaan kasvaa.

Työryhmä kiinnittää huomiota siihen, että oikeusavun saajalla voi olla "laskutusajallisesti" yhtä aikaa samassa tai useammassa oikeusaputoimistossa hoidettavana useampi toimeksianto, joista kaikista syntyy lisäomavastuuosuutta. Tällöin kunkin toimeksianton päättyessä tulee, jos kyseinen tilanne havaitaan, tarkistaa, onko asiakkaan lisäomavastuuosuutta jo käytetty oikeusavusta syntyneiden kustannusten kattamiseen.

Esimerkki

Asiakas on antanut oikeusaputoimiston hoidettavaksi kolme toimeksiantoa. Kaikkien näiden toimeksiantojen osalta lisäomavastuuosuudeksi on määrätty 1.000 euroa, perusomavastuuosuus 0 %. Toimeksiantojen päätyttyä 1. asiasta toimenpiteitä kertyy 500 euron edestä, 2. asiasta toimenpiteitä kertyy 400 euron edestä ja 3. asiasta toimenpiteitä kertyy 500 euron edestä.

Mikäli asiakasta laskutetaan kaikkien toimeksiantojen osalta täysimääräisesti kertyneiden toimenpiteitten mukaan, hän joutuu tosiasiallisesti kattamaan lisäomavastuuosuudellaan laskua 1.400 euron edestä, vaikka hänen lisäomavastuuosuutensa on 1.000 euroa. Mikäli oikeusaputoimistossa havaitaan kyseinen tilanne, niin asia tulee saattaa viraston päällikön tietoon, joka voi OAL 20 §:n nojalla alentaa lisäomavastuuosuuden määrää. Työryhmä suosittelee, että ratkaisun tekee viraston päällikkö, eikä toimeksiantoa hoitanut julkinen oikeusavustaja.

7 OIKEUSAPUMAKSU

Oikeusapumaksusta säädetään oikeusapulain 12 §:ssä sekä oikeusapuasituksen 20 §:ssä.

7.1 Oikeusapumaksu peritään oikeusavun saajalta

- mikäli kuukausittaiset käyttövarat yksinäisellä henkilöllä ovat yli 600 € puolisoilla yli 550 € henkilö
- huomioitava varallisuus on yli 5000 € (hakijan ja puolison)
- VNA oikeusavusta 17 § mukaisesti perunkirjoituksessa vainajan varat ennen velkojen kattamista lisätään täysimääräisesti 7 § mukaiseen omavastuuseen. Vähäisetkin vainajan bruttovarat tuottavat siis lisäomavastuun kautta oikeusapumaksun perintävelvoitteen, poisluettuna muutaman euron bruttovarat. Pykälän "erityisissä syissä" on syytä olla pidättyväinen. Katso esimerkit kohdasta 13.5. Korotettu lisäomavastuu
- VNA oikeusavusta 18 § mukaisesti perinnönjaossa tai osituksessa hakijan saama perintö tai tasinko on huomioitava lisäomavastuussa. Samoin rahanarvoinen hyöty muussa asiassa (katso kohta 13. Laskutusperusteet). Mikäli näin lisätty varallisuus on yli 5000 € oikeusapumaksu tulee perittäväksi
- oikeusapulaki 3b §: tuomioistuimen tekemä oikeusapupäätös vakuutuksen ylimenevään osuuteen, mikäli hakija ei saa oikeusapua korvauksetta (% - korvausasiakas tai palkkio lisäomavastuun kautta). Oikeusaputoimisto ei vastaa oikeusapumaksun laskuttamisesta
- ratkaisupyynnötilanne, kun oikeusapua ei anneta korvauksetta (hakija % - korvausasiakas tai palkkio lisäomavastuun kautta) jos tehdään myönteinen itseoikaisu tai toimitetaan ratkaisupyynnö tuomioistuimen käsiteltäväksi (oikeusapulaki 12§)
- tulot tai huomioon otettava varallisuus muuttuvat toimeksiannon aikana siten, että käyttövararaja ylittyy, vaikkei oikeusapumaksua aiemmin olisi määrätty
- oikeusapumaksu laskutetaan, vaikka toimeksiannon aikana käyttövararaja alittuisikin ja oikeusapupäätöstä muutetaan

7.2 Oikeusapumaksua ei peritä

- jos oikeusapupäätöksen tekemisen jälkeen asiakas ilmoittaa, ettei haluaan jättää toimeksiantoa
- oikeusapulain 12 § 2 momentti, jolloin kyseessä vähäinen oikeudellinen neuvo, lähinnä siis puhelin-, sähköposti- tai vastaava neuvo
- asiakas palaa samassa asiassa, vaikka juttu tilastollisesti olisikin jo päätetty. Mikäli Romeossa ei voida avata asiaa uudelleen, tehdään uusi oikeusapupäätös ja toimeksianto, muttei uutta oikeusapumaksua

- mikäli oikeusapua ei myönnetä eli tehdään hylkäävä päätös
- avustajan vaihdostilanne kesken jutun
- oikeusapuhakemuksen toimittaminen Euroopan Unionin jäsenvaltioiden välillä (oikeusapulaki 28a 2 mom.)
- taloudelliset selvitykset:
 1. puolustajan määräystä varten (VNA oikeusavusta 26 § 1 mom.)
 2. selvitys rikosvahinkolain mukaista valtiokonttorille tehtävää korvaushakemusta varten (VNA oikeusavusta 26 § 2 momentti)
 3. taloudelliset selvitykset EU-tuomioistuimia varten (Laki valtion oikeusaputoimistoista, 11§ 2 mom.)
 4. oikeusturvavakuutuksen ylittäviin kustannuksiin

7.3 Oikeusapumaksu on asiakohtainen

Tätä ratkaistaessa noudatetaan 20.12.2006 annettua valtion oikeusaputoimistojen diariointi- ja tilastointiohjeita (OM 18/33/2006). Sen mukaisesti erillisiksi asioiksi diarioidaan:

- edunvalvojan tai edunvalvojan sijaisen hakeminen
- pesänjakajan tai pesänselvittäjän hakeminen
- avioero ja ositus (paitsi jos ositusasian käsittely päättyy avioeroasian alku-neuvotteluun, jolloin yksi asia)
- yksityishenkilön velkajärjestelyasiassa maksuohjelman vahvistaminen ja muuttaminen
- isyyden kumoaminen ja vahvistaminen saman lapsen osalta
- turvaamistoimenpide erillisenä toimenpiteenä
- sopimukseen päättynyt tai muuten hoidettu asia, jossa haetaan täytäntöönpanoperuste, esimerkiksi osituksessa vastapuoli ei maksa tasinkoa.

Nämä ohjeet on huomioitava paitsi omissa toimeksiannoissa myös yksityisille tehtävissä oikeusapupäätöksissä. Voi olla esim. tilanne, jossa samassa hakemuksessa osa asiasta on menossa hallinto-oikeuteen, osaa käsittelee edelleen maahanmuuttovirasto.

Rikosjutuissa sama vastaaja, useita juttuja samalla kertaa, tehdään kuitenkin vain yksi oikeusapupäätös.

Asioissa, joissa useita päämiehiä menetellään tilasto-ohjeiden mukaan seuraavasti:

- jos asiassa on välttämätön prosessiyhteys tai asianosaisilla on muutoin yhteiset intressit, tehdään lähtökohtaisesti yksi oikeusapupäätös ja muut asianosaiset merkitään muiksi hakijoiksi. Tällaisia asioita ovat esim. lasten elatusavut, ositukset, keskinäiset testamentit, lähestymiskieltoasiat, turvapaikka- ja oleskelulupa-asiat, kaupan purku tai vahingonkorvausasiat
- jos em. asioissa oikeusavun hakijoilla on eri talous, tehdään kullekin asianosaiselle oma oikeusapupäätös ja sille annetaan oma diaarinumero
- perinnönjaossa on pääsääntöisesti yksi asiakas ja muut pesän osakkaat merkitään vastapuoliksi, eikä muiksi asianosaisiksi (suostuva vastapuoli).

Em. mukaisesti yhdeksi asiaksi diarioidaan eli peritään yksi oikeusapumaksu, vaikka hakijoita useampi:

- lasten elatusavut kaikissa tilanteissa
- ositukset
- perinnönjaot
- keskinäiset testamentit
- lähestymiskieltoasiat
- turvapaikka- ja oleskelulupa-asiat
- kaupanpurkuasiat
- vahingonkorvausasiat.

Kuitenkin, jos samassa asiassa asianosaisten vaatimukset tai asema osittainkin poikkeavat toisistaan, kullekin asianosaiselle tehdään oma oikeusapupäätös omalle diaarinumerolle.

Edellä mainitun mukaisesti kahdeksi/useammaksi asiaksi diarioidaan mm. useampi avustettava vastaaja/asianomistaja samassa rikosasiassa.

7.4 Oikeusapumaksun laskutus

Yksityisille avustajille tehdyistä oikeusapupäätöksistä lähtee asianhallintajärjestelmä Romeosta suoraan tieto Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskukselle eli Palkeille oikeusapumaksun laskuttamisesta, mikäli oikeusapupäätökselle on merkitty täppä kohtaan "oikeusapumaksu laskutetaan".

Oikeusavun omilta asiakkailta oikeusapumaksu laskutetaan yleensä palkkiolaskun yhteydessä, mutta asiakkaan niin halutessa voidaan laskuttaa myös heti, kun toimeksianto vastaanotetaan.

Palkeet muodostaa Romeosta heille lähetetyistä laskuista asiakkaille lähetettävät laskut. Oikeusaputoimistoilla on oltava kuitenkin valmiudet ottaa vastaan myös käteissuoritukset.

Oikeusapumaksu on oikeusapulain 21 § mukaisesti ulosottokelpoinen oikeusaputoimiston päätöksen nojalla ilman tuomioistuimen tuomiota tai päätöstä.

8

AVUSTAJAN MÄÄRÄÄMINEN

OikeusapuL:n 6, 7, 8 ja 9 §:t.

8.1 Avustajan valinta

Oikeudenkäyntiasioiden osalta oikeusavun hakija voi valita, haluaako hän avustajakseen julkisen oikeusavustajan vai yksityisen avustajan. Yksityisen avustajan tulee olla lakimieskoulutuksen saanut henkilö. Mikäli oikeusavunsaaja on itse ehdottanut avustajakseen kelpoisuusvaatimuksen täyttävän henkilön, tämä on määrättävä, jolleivät erityiset syyt toisin vaadi.

Avustajan yleisestä kelpoisuudesta säädetään OK 15:2§:n 1 momentissa ja sen mukaan oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana saa toimia asianajaja tai muu oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut, rehellinen ja muutoin kyseiseen tehtävään sopiva ja kykenevä henkilö, joka ei ole konkurssissa ja jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu.

Jutun luonne ja laatu voi edellyttää avustajan määräykselle tiettyjä edellytyksiä ja tästä säädetään oikeusapulain 8 §:n 2 momentissa. Sen mukaan rikosasiassa epäillyn avustajaksi on määrättävä julkinen oikeusavustaja tai asianajaja taikka erityisestä syystä muu oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö, jos epäilty on pidätetty tai vangittu, jos häntä epäillään tai hänelle vaaditaan rangaistusta rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen taikka epäilty on 18 vuotta nuorempi.

Muissa kuin oikeudenkäyntiasioissa valtion varoin kustannettavaa oikeusapua antavat pääsääntöisesti vain julkiset oikeusavustajat. Valtion oikeusaputoimistoista annetun lain 10 §:ssä säädetään niistä tilanteista, joissa ns. ulkoprosessuaaliseen asiaan voidaan määrätä avustajaksi yksityinen avustaja.

8.2 Tuomioistuimessa käsiteltäväksi tuleva asia

Tuomioistuinasialla tarkoitetaan paitsi jo tuomioistuimessa käsiteltävänä olevaa asiaa myös sellaista asiaa, jota ei vielä ole saatettu tuomioistuimen käsiteltäväksi, mutta jota ollaan sinne saattamassa. Yksityinen avustaja voidaan tietyn edellytyksin määrätä myös jo ennen pääasian vireille tuloa. Haettaessa oikeusapua ennen asian vireillepanoa tiedossa ei kuitenkaan vielä välttämättä ole se, päättyykö tuomioistuimen toimivaltaan sinänsä kuuluva asia todellakin tuomioistuin käsittelyyn, vai päättyykö se sitä ennen esimerkiksi sovintoon. Yksityisen avustajan määrääminen edellyttää kuitenkin oikeusriidan varsin pitkälle menevää konkretisoitumista ja kehittymistä siinä mielessä jo tuomioistuinriidan asteelle, että sitä ollaan saattamassa tuomioistuin käsittelyyn, ellei tuomioistuin käsittelyä edeltävissä sovintoneuvotteluissa päästäisi sopimukseen. (Katso hallituksen esitys 82/2001 s.87.) Asia edellyttää selvitystä siitä, että ollaan "ajautumassa" tuomioistuimeen, esimerkiksi haastehakemusluonnos tai selvitys vastapuolen suhtautumisesta

asiaan esim. kirjeenvaihdon perusteella. Avustajan määräystä tulee näissä tapauksissa aina rajata tietyllä tuntimäärällä, jota voidaan myöhemmin tarvittaessa lisätä.

Yksityinen avustaja voidaan määrätä avustajaksi jo esitutkintavaiheessa. Nämä tapaukset ovat aina poikkeustapauksia. Yleensä esitutkinnassa poliisin tehtävänä on puolueettomana organisaationa tutkia rikoksia ja avustajan rooli esitutkinnassa (kuulustelussa avustaminen) on vähäinen, joten yleensä oikeusturva ei edellytä avustajan määräystä esitutkintaan. Mikäli asiassa on käytetty tai käytetään normaalijutuista poikkeavia tutkimusmenetelmiä esim. videoidut kuulustelut ("lapsijutut") yms. saattaa oikeusturva edellyttää avustajaa jo esitutkintavaiheessa (erilliset oikeudenkäynnit esim. vakuustakavarikkoasiassa). Aina tulee harkittavaksi jutun vakavuus, luonne ja laatu sekä hakijan henkilökohtaiset ominaisuudet. Asia tulisi myös aina rajata tiettyyn tuntimäärään tai toimenpiteeseen (esim. loppulausunto esitutkintaan). Huomattava on se, että mikäli avustajan määräyседellytykset myöhemmin täyttyvät, tuomioistuinkäsittelyyn voidaan luonnollisesti avustaja määrätä (kaksi eri asiaa/avustaminen esitutkinnassa ja tuomioistuimessa).

Mikäli puolustajan edellytykset täyttyvät, voi tuomioistuin määrätä jo esitutkintaan puolustajan. Puolustajan määräys on ensisijainen ja puolustajan palkkion määrää ja hyväksyy tuomioistuin.

8.3 Tuomioistuimen ulkopuolella käsiteltävä asia

Asiassa, joka ei ole tulossa tuomioistuimen käsiteltäväksi, tai jota ei voida käsitellä tuomioistuimessa, oikeusapua antavat vain julkiset oikeusavustajat (oikeusapulaki 8 §). Hakija voi valita, mitä oikeusaputoimistoa hän haluaa käyttää.

Seuraavissa tilanteissa voidaan määrätä myös yksityinen avustaja asiassa, joka ei ole vireillä tuomioistuimessa:

1. Rikosasioissa jo esitutkinnan aikana kohdassa 8.7. mainituin edellytyksin.
2. Valtion oikeusaputoimistoista annetun lain 10 §:n mukaisissa tilanteissa, jolloin oikeusavun hakija ohjataan toisen oikeusaputoimiston tai yksityisen avustajan puoleen:
 - jos julkinen oikeusavustaja on esteellinen toimimaan asiassa
 - jos toimiston julkiset oikeusavustajat eivät työtilanteensa takia voi hoitaa kiireellistä asiaa
 - jos julkisen oikeusavustajan ja oikeusavun pyytäjän väliltä puuttuu keskinäinen luottamus
 - jos siinä oikeusaputoimistossa, jonka puoleen hakija on kääntynyt, ei kyetä tarjoamaan palveluja hakijan omalla kansalliskielellä suomeksi tai ruotsiksi
 - muusta perustellusta syystä.

Muussa kuin tuomioistuimessa käsiteltävässä asiassa hakija ohjataan 1 momentin mukaisissa tilanteissa toiseen oikeusaputoimistoon, jos lähin oikeusaputoimisto on kohtuul-

lisen asiointimatkan päässä. Muussa tapauksessa hakija ohjataan yksityisen avustajan puoleen.

Ohjaus on aina poikkeus ja mikäli yksityinen avustaja em. perusteilla määrätään, tulisi määräyksessä aina rajoittaa aikaa tai toimenpidettä.

Jos turvapaikka-asioissa (Ulkomaalaislaki 9 § 2 mom.) neuvontaan ja puhutteluun määrätään yksityinen avustaja, on perusteltua rajata aika ja toimenpiteet. Oikeusaputoimiston tulee laskua hyväksyessään arvioida laskun kohtuullisuus ja oikeellisuus valtioneuvoston oikeusavun palkkioperusteista antaman asetuksen mukaan. Kyseisessä asetuksessa sanotaan esimerkiksi matka-ajan osalta, että palkkiota matka-ajalta ei yhdessä asiassa makseta ilman erityistä syytä enempää kuin kahdeksalta tunnilta. Mikäli oikeusaputoimisto kohtuullistaa avustajan esittämää palkkiovaadetta on avustajalla oikeus tehdä asiasta ratkaisupyyntö ja tätä kautta hallinto-oikeus ottaa kantaa laskun määrään ja laskutettaviin toimenpiteisiin, kuten matka-aikaan.

Se oikeusaputoimisto, joka on määrännyt avustajan tuomioistuimen ulkopuolella käsiteltävään asiaan, hyväksyy laskun (aika/toimenpiteet) ja huolehtii avustajan palkkion maksusta. Avustajalla on mahdollisuus toimittaa lasku sähköisesti, jolloin käsittely on nopeampaa.

8.4 Muuta huomioitavaa

Avustaja voi tulla määrättäväksi tilanteessa, jossa tuomioistuimen antama puolustajan määräys päättyy, mikäli avustajan määräämisedellytykset täyttyvät (puolustajanmääräys on ensisijainen).

Mikäli oikeusturvajutuissa oikeusturvan katto ylittyy, avustajan määrää asiaa käsittelevä tuomioistuin ja tällöin oikeusaputoimisto antaa taloudellisen selvityksen (oikeusapulaki 3b §). Taloudellinen selvitys annetaan pyydettyä puolustajan määräystä varten.

Lastensuojeluun liittyvät asiat ovat ennen mahdollisia oikeuskäsittelyjä ulkoprosessuaalisia asioita ja kunta saattaa tietyissä asioissa joutua suorittamaan hakemansa edunvalvojaksi/edunvalvojan sijaiseksi määrätyn avustajan palkkion, katso kohta 15.6. Lastensuojelulaki. Sosiaaliviranomaisten luona tapahtuva vanhempien kuuleminen lastensuojeluasioissa ei edellytä lakimiestä ja näin yksityisen avustajan määräykselle ei ole edellytyksiä.

Avustajan vaihtaminen kuuluu tuomioistuinasioissa asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle. Tuomioistuin voi aina peruuttaa avustajan määräyksen, mikäli katsoo aiheelliseksi.

Tuomioistuinsovitteluun voidaan tarvittaessa määrätä avustaja, jos hakijan oikeusturva sitä edellyttää.

Ulkomailla käsiteltävään asiaan oikeusministeriö (kansainvälinen yksikkö) voi erityisen painavista syistä myöntää laajemman oikeusavun (eli käytännössä lapsikaappausjutut). Näissä asioissa oikeusministeriö määrää valtion varoista suoritettavat välttämättömät palkkiot ja korvaukset. Oikeusaputoimisto tekee näihin taloudellisen selvityksen.

Väliaikaista lähestymiskieltoa koskevissa asioissa poliisiviranomaisen luona tapahtuvaa käsittelyä varten ei määrätä avustajaa.

9 OIKEUSAPUPÄÄTÖS

Oikeusaputoimisto päättää oikeusavun myöntämisestä, jollei oikeusapulaissa tai muussa laissa toisin säädetä. Jos julkinen oikeusavustaja on esteellinen pääasiassa, oikeusavun hakija ohjataan tekemään hakemus toiseen oikeusaputoimistoon. Hakijan pyynnöstä päätös voidaan kuitenkin tehdä kyseisessä oikeusaputoimistossa, jolleivät olosuhteet edellytä siirtoa. Vastapuolta avustava julkinen oikeusavustaja ei kuitenkaan saa ratkaista oikeusapuhakemusta.

Valtion oikeusaputoimistoista annetun lain 12 §:n nojalla johtava julkinen oikeusavustaja voi kirjallisesti määrätä toimistohenkilön ratkaisemaan oikeusapuhakemukset selvissä asioissa. Jos hakemuksen ratkaiseminen on tulkinnanvaraista, se on siirrettävä julkisen oikeusavustajan ratkaistavaksi.

Oikeusapupäätös voidaan toimittaa hakijan ilmoittamaan asiointiosoitteeseen. Hakijan katsotaan saaneen päätöksen tiedoksi, jollei muuta näytetä, seitsemäntenä päivänä päätöksen lähettämisestä.

Jos oikeusapua ei ole myönnetty hakemuksen mukaisesti, hakija voi saattaa kysymyksen oikeusavun myöntämisestä tuomioistuimen ratkaistavaksi oikeusapulain 24 §:ssä säädetyn tavoin.

Mikäli päätös ei ole hakemuksen mukainen, oikeusaputoimisto antaa hakijalle lisäksi ohjeet ratkaisupyynnön tekemiseksi.

Kielteinen oikeusapupäätös ei estä hakijaa hakemasta oikeusapua samassa asiassa uusien perusteiden ilmetessä. Esimerkiksi asian käsittelyn eteneminen toiseen viranomaiseen tai tuomioistuimeen saattaa muodostaa perusteen oikeusavun saamiselle.

Joissakin asioissa oikeusaputoimisto ei kuitenkaan päättä oikeusavusta. Poikkeuksia ovat eräiden oikeusturvavakuutukseen liittyvien tilanteiden ja oikeusavun enimmäistuntimäärän ylittämistilanteiden lisäksi sotilasoikeudenkäyntiasiat ja vankilaoikeuden käsittelemät asiat, joissa tuomioistuin päättää oikeusavun myöntämisestä. Sotilasoikeudenkäyntiasioiden ja vankilaoikeuden käsittelemien asioiden osalta ei varallisuusselvitystä pääsääntöisesti tarvita.

9.1 Toimenpiderajoitukset

Toimenpiteet on yksittäisessä asiassa rajoitettava vain asian hoitamisen kannalta tarpeellisiin toimiin. Rajaus siitä, mitkä toimenpiteet kuuluvat oikeusapuun, voidaan tehdä myös oikeusapupäätöksessä. Päätöstä voidaan tarvittaessa muuttaa koskemaan laajempia toimenpiteitä.

Tarpeellisina voidaan pitää sellaisia toimenpiteitä, joihin oikeusapunsa itse maksamaan kykenevä henkilö vastaavantyyppisessä asiassa normaalisti ryhtyisi. Se, mitkä toimenpiteet ovat kussakin oikeusasiassa tarpeellisia, määräytyy asian erityispiirteiden mukaan. Tämän vuoksi toimenpiteitä ja niiden tarpeellisuutta arvioitaessa huomioon on otettava kyseessä olevan asian laatu ja merkitys, riidan kohteen arvo ja olosuhteet kokonaisuudessaan.

Merkitykseltään pienehköissä asioissa on siten mahdollista rajoittaa oikeusapu esimerkiksi vain neuvontaan. Edelleen tulee huomiota kiinnittää hakijan yksilöllisiin ominaisuuksiin ja siihen, missä määrin hän kykenee itse suoriutumaan asian vaatimista toimenpiteistä. Mahdollista siten on rajoittaa toimenpiteet esimerkiksi vain tarvittavaan neuvontaan ja tarpeellisten asiakirjojen laadintaan, jos hakija kykenee tämän jälkeen itse hoitamaan asiaansa asianomaisessa viranomaisessa tai tuomioistuimessa.

Oikeusapuun kuuluvia toimenpiteitä koskeva rajaus tehdään jo oikeusapupäätöksessä, jos asian hoitamisen edellyttämät tarpeelliset toimenpiteet ovat jo tuossa vaiheessa yksilöitävissä.

Vaikka oikeusapuun kuuluvia toimenpiteitä ei rajoiteta, oikeusapuasiasia hoitamaan määrätty avustaja on toimeksiantonsa kestäessäkin velvollinen rajaamaan toimenpiteensä vain tarpeellisiin edellä mainituin kriteerein. Yksittäisten toimenpiteiden tarpeellisuuden arviointi jää viime kädessä jälkikäteen suoritettavaksi määrättäessä yksityiselle avustajalle korvausta.

Tuomioistuimen tehtävänä on huolehtia siitä, ettei avustajalle määrätä suoritettavaksi korvausta tarpeettomista toimenpiteistä. Tuomioistuimen tulee siten vakuuttautua siitä, että avustajan laskun perusteena olevat toimenpiteet asian laatuun nähden ovat todella tarpeelliset. Avustajan tulee huolehtia, ettei 80 tunnin katto ylity. Oikeusavun yläraja on ehdoton ulkoprosessuaalisissa asioissa. Tuomioistuin voi käsittelemässään asiassa päättää, että oikeusavun antamista jatketaan, jos siihen on erityisiä syitä ottaen huomioon oikeusavun saajan oikeusturvan tarve sekä asian laatu ja laajuus.

Asiaa käsittelevä tuomioistuin voi päättää, että oikeusavun antamista jatketaan. Edellytyksenä on, että oikeusavun saaja esittää selvityksen asian käsittelyn edellyttämistä välttämättömistä toimenpiteistä sekä että oikeusavun jatkamiseen on erityisiä syitä ottaen huomioon oikeusavun saajan oikeusturvan tarve sekä asian laatu ja laajuus. Tuomioistuimen on tällöin asetettava enimmäistuntimäärä avustajalle korvattaville toimenpiteille. Tämä tuntimäärä ei voi kerrallaan ylittää 30 tuntia, jollei tuomioistuin asian erityisen laajuuden vuoksi toisin määrää. Pyyntö oikeusavun antamisen jatkamisesta on tehtävä hyvissä ajoin ennen kuin tuntimäärä on tullut täyteen.

10 OIKEUSAPUPÄÄTÖKSEN MUUTTAMINEN/OIKEUSAVUN LAKKAAMINEN

Oikeusavun saajan on ilmoitettava oikeusaputoimistolle taloudellisissa olosuhteissaan tapahtuvista muutoksista. Avustajan on muistutettava päämiestään tästä velvollisuudesta oikeusapulain 15 §:n mukaan.

Jos oikeusavun myöntämisedellytyksiä ei ole ollut olemassa tai ne ovat muuttuneet taikka lakanneet, voi oikeusaputoimisto oikeusapulain 16 §:n nojalla muuttaa oikeusapupäätöksen tai päättää, että oikeusavun antaminen lakkaa. Päätöksestä on aina välittömästi annettava tieto oikeusavun saajalle, kuten päätöksen tiedoksiannosta yleensä. Hakija voi saattaa oikeusapupäätöksen muuttamista ja oikeusavun lakkaamista koskevan kysymyksen oikeusapulain 24 §:ssä säädetyin tavoin siinä mainitun tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Pääasiaa käsittelevä tuomioistuin voi aina oikeusapulain 16 §:n 1 momentissa mainituin edellytyksin käsiteltävänä olevassa asiassa muuttaa oikeusapupäätöstä tai päättää oikeusavun lakkaamisesta.

Oikeusavun saajan omavastuuosuutta muutettaessa määrätään, sovelletaanko uutta päätöstä taannehtivasti. Oikeusavun lakkaamisesta päätettäessä määrätään, onko oikeusapua saaneen suoritettava valtiolle korvaus saamastaan oikeusavusta, sekä vahvistetaan korvauksen määrä.

Julkinen oikeusavustaja voi hoitaa aloitetun toimeksiannon loppuun, vaikka oikeusavun saaja taloudellisessa tilanteessaan tai asiassa tapahtuneiden muutosten johdosta ei enää ole oikeutettu oikeusapuun. Tältä osin oikeusaputoimiston palveluista peritään täysi korvaus.

11 RATKAISUPYYNTÖ

Ratkaisupyynnöllä hakija saa oikeusapuhakemuksen tuomioistuimen harkittavaksi. Ratkaisupyynnönmenettely on säädetty oikeusaputoimiston päätöksenteon jatkeeksi. Koska tuomioistuimella on parhaat edellytykset arvioida oikeusavun tarvetta kulloinkin käsiteltävässä asiassa, on tärkeätä, että oikeusaputoimistossa tehty oikeusapupäätös voidaan aina saattaa sen tuomioistuimen tutkittavaksi, jossa pääasia on käsiteltävänä tai jonka toimivaltaan pääasian tutkiminen kuuluu. Tuomioistuimen pääasiaa koskevaa asiantuntemusta on näin mahdollista hyödyntää tilanteessa, jossa oikeusaputoimiston ratkaisu syystä tai toisesta on riitautettu.

Ratkaisupyynnönmenettely on osa päätöksentekomenettelyä, ei muutoksenhakua. Tuomioistuin voi tästä johtuen muuttaa oikeusaputoimiston päätöstä niin ratkaisupyynnön esittäneen eduksi kuin vahingoksikin.

Tuomioistuimessa käsiteltävässä asiassa pääasiaa käsittelevä tuomioistuin voi myös virran puolesta muuttaa oikeusapupäätöstä tai päättää oikeusavun lakkaamisesta, jos edellytyksiä oikeusavun myöntämiselle ei ole ollut olemassa tai ne ovat muuttuneet tai lakanneet.

Ratkaisupyynnön on tehtävä 30 päivän kuluessa oikeusaputoimiston päätöksen tiedoksisaamisesta, kuitenkin ennen kuin pääasian ratkaisu tulee lainvoimaiseksi. Ratkaisupyynnön on toimitettava päätöksen tehneelle oikeusaputoimistolle. Se on tehtävä kirjallisesti, ja siinä on ilmoitettava se oikeusaputoimiston päätös, jota ratkaisupyynnön koskee, sekä miltä osin ja millä perusteella hakija on päätökseen tyytymätön.

Oikeusaputoimiston on viipymättä toimitettava ratkaisupyynnön sen tuomioistuimen tutkittavaksi, jossa pääasia on käsiteltävänä tai jonka toimivaltaan pääasian tutkiminen kuuluu. Jos pääasian käsittely tuomioistuimessa on päättynyt eikä muutoksenhakua varten säädetty aika ole kulunut umpeen, ratkaisupyynnön on toimitettava asiaa viimeksi käsitelleen tuomioistuimen tutkittavaksi. Jos oikeusapupäätös koskee asiaa, jota ei voida saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, tai asiaa, jota koskevasta päätöksestä valitetaan suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen, ratkaisupyynnön toimitetaan sen hallinto-oikeuden tutkittavaksi, jonka tuomiopiirissä oikeusapupäätöksen tehnyt oikeusaputoimisto sijaitsee. Tuomioistuin, jolle oikeusaputoimisto on osoittanut ratkaisupyynnön, on toimivaltainen tutkimaan asian.

Oikeusaputoimiston oikeusapulain nojalla tekemiin päätöksiin ei saa hakea muutosta valittamalla, jollei muussa laissa toisin säädetä.

11.1 Tilanteet, joissa ratkaisupyynnön voi esittää

Ratkaisupyynnön voidaan tehdä kaikista oikeusaputoimiston oikeusapulain nojalla tekemistä päätöksistä, kuten:

- avustajan määräämiseen liittyvät asiat (8 §)
- oikeusavun myöntämiseen liittyvät päätökset (11 §)
- oikeusapumaksu (12 §)
- oikeusapupäätöksen muuttaminen tai oikeusavun lakkauttaminen (16 §)
- palkkioiden ja korvausten määrääminen (18 §)
- omavastuusuuden määrää koskevat päätökset (20).

Edellytyksenä on, että esitetty oikeusapuhakemus tai korvauspyyntö on päätöksessä osittain tai kokonaan hylätty. Päätöstä, jolla oikeusapua on myönnetty hakemuksen mukaisesti, ei saa saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi.

Jos ratkaisupyynnön pyydetään esitutkintavaiheessa, tulee oikeusaputoimiston selvittää, mikä tuomioistuin on toimivaltainen asiassa. Toimivaltainen voi olla muukin kuin teko- ja rikoslakien tuomioistuin.

Tarvittaessa oikeusaputoimiston tulee ottaa yhteyttä syyttäjään tai avustajaan oikean tuomioistuimen selvittämiseksi. Tällainen tilanne saattaa olla esimerkiksi silloin, kun tutkittavana on useilla paikkakunnilla tehtyjä rikoksia.

Mikäli pääasian käsittely tuomioistuimessa on päätynyt eikä muutoksenhakua varten säädetty aika ole kulunut umpeen, tulee ratkaisupyynnön toimittaa asiaa viimeksi käsitellyn tuomioistuimen tutkittavaksi. Muutoksenhakuvaiheessa, kun valitus on toimitettu, on muutoksenhakutuomioistuin toimivaltainen tuomioistuin.

Niissä hallinto- tai hallintolainkäyttöelimityksissä tutkittavissa asioissa, joissa on mahdollista valittaa tuomioistuimeen, tuomioistuimen toimivalta määräytyy sen mukaan, mikä tuomioistuin on toimivaltainen tutkimaan pääasiaa koskevan valituksen. Esimerkiksi tapaturmalautakunnassa käsiteltävä asia saatetaan vakuutusosoikeuden tutkittavaksi, koska mainitun lautakunnan päätökseen haetaan muutosta vakuutusosoikeudelta. Maahanmuuttovirastossa käsiteltävässä ulkomaalaislain mukaisessa turvapaikkaa tai oleskelulupaa suojelun tarpeen perusteella -koskevassa asiassa toimivaltainen tuomioistuin oikeusapupäätöstä koskevan ratkaisupyynnön tutkimiseen on kuitenkin Helsingin hallinto-oikeus, koska muutoksenhaku näissä asioissa on keskitetty sinne.

11.2 Poikkeus menettelyjärjestyksestä

Niissä tapauksissa, joissa pääasiaa koskevasta päätöksestä valitetaan suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen, on toimivaltainen tutkimaan ratkaisupyynnön se hallinto-oikeus, jonka tuomiopiirissä oikeusapupäätöksen tehnyt oikeusaputoimisto sijaitsee. Esimerkiksi eräistä terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen päätöksistä voidaan valittaa suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Tuomioistuimien, jolle oikeusaputoimisto on pyynnön osoittanut, on aina velvollinen ratkaisemaan pyynnössä tarkoitetun oikeusapuasian riippumatta siitä, pitääkö se itseään pääasiassa toimivaltaisena.

Jos pääasiaa ei voida saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, ratkaisupyynnön tutkii se hallinto-oikeus, jonka tuomiopiirissä oikeusapupäätöksen tehnyt oikeusaputoimisto sijaitsee.

11.3 Itseoikaisu oikeusaputoimistossa

Oikeusaputoimisto voi itse oikaista tekemänsä päätöksen, jos oikeusapulain 24 §:ssä mainittu ratkaisupyynnö antaa siihen aiheita. Oikaisupäätöksestä on heti ilmoitettava ratkaisupyynnön tehneelle hakijalle. Päätös voidaan toimittaa hakijalle oikeusapulain 11 §:n 1 momentissa mainitulla tavalla.

12 MUUTOKSENHAKU

Tuomioistuimen oikeusapulain nojalla tekemään päätökseen voi hakea muutosta valittamalla pääasian yhteydessä tai, jos päätös on tehty ennen pääasian ratkaisemista, erikseen noudattaen, mitä valittamisesta pääasiassa säädetään. Pääasiassa noudatettava muutoksenhakujärjestys ratkaisee oikeusapuasiassa noudatettavan muutoksenhakuoikeuden ja -menettelyn siitä riippumatta, haetaanko muutosta pääasian yhteydessä vai erikseen. Jos pääasiassa on kysymys hovioikeuden ensimmäisenä asteena ratkaisemasta asiasta eikä pääasiassa siten vaadita valituslupaa, myös hovioikeuden ratkaisupyynnön perusteella tekemästä oikeusapua koskevasta ratkaisusta voidaan valittaa valituslupaa pyytämättä.

Poikkeus: jos pääasiaa koskevasta viranomaisen päätöksestä valitetaan suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen, saa oikeusapupäätökseen hakea muutosta vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Esimerkiksi eräistä terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen päätöksistä voidaan valittaa suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Asiassa, jota ei voida saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi saa hakea muutosta vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Näin sen vuoksi, että kyseessä on asia, jota ei voida saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, näin ollen ei myöskään ole olemassa sellaista pääasiaa, joka voisi määrätä muutoksenhakujärjestyksen oikeusapuasiassa.

Valituslupa hallinto-oikeuden oikeusapuasioissa tekemiin päätöksiin voidaan myöntää:

- ns. prejudikaattiperusteella,
- jos siihen on erityistä aihetta asiassa tapahtuneen ilmeisen virheen vuoksi tai
- jos valitusluvan myöntämiseen on painava taloudellinen tai muu syy.

13 PALKKIOT JA LASKUTUSPERIAATTEET

Palkkiot oikeusaputoimistoissa tehdystä työstä laskutetaan täysimääräisesti ja samoilla periaatteilla kuin oikeusapua saaneen asiakkaan yksityinen avustajakin sen tekee. Palkkioiden tuntihinta ja korvausprosenttien määräytyminen perustuvat asetustasoihin säädöksiin. Toimistojen ja yksittäisten virkamiesten on noudatettava lainsäädäntöä ja oikeusministeriön antamaa ohjeistusta toimeksiantoja virkavastuulla hoitaessaan. Asiakkaita tulee kohdella tasavertaisesti jokaisessa toimistossa maan kaikissa osissa. Oikeusaputoimistot ovat nettobudjetoituja virastoja ja toisaalta koko sektorin toimintaan käytettävissä oleva määräraha riippuu paitsi menoista myös tuloista.

13.1 Säädöksiä, määräyksiä ja noudatettavia ohjeita

- Oikeusapulaki (OAL)
- Valtioneuvoston asetus oikeusavusta (VNA)
- Valtioneuvoston asetus oikeusavun palkkioperusteista (PPA)
- Laki valtion oikeusaputoimistoista (VOL)
- Lain esityöt
- Oikeusministeriön ohjeet
- Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet
- Valtion oikeusaputoimistojen diariointi- ja tilastointiohjeet
- Oikeusaputoimistojen toimintakertomus vuodelta 2009 ja oikeusministeriön siihen antama kannanotto (OM 16/013/2010, 15.6.2010)
- Tulosneuvotteluaineisto
- Julkisen oikeusavun laadun arvioinnin kehittäminen -työryhmämietintö 2009:14
- Yleiset virkavastuuseen liittyvät säädökset
- Piireittäin/toimistoittain sovitut linjaukset

13.2 Oikeusapuasiakkaat

13.2.1 Ulkoprosessuaaliset asiat

Romeoon on merkittävä ajantasaisesti kaikki toimenpiteet ja niihin käytetty aika. Perusteena tuntilaskutus käytetyn ajan mukaan (PPA 1 § 2 mom., 2 § 1 ja 2 mom.). Sihteerien suorittamat toimeksiantoja edistävät toimenpiteet huomioidaan laskutuksessa, esim. perukirjan laatiminen.

Tuntipalkkio on 100 euroa tunnilta eikä oikeusaputoimiston palkkioon liitetä arvonnalisäveroa. Prosenttikorvaus lasketaan tästä tuntihinnasta.

Esim. $55 \% \times 100 \text{ €} \times 5 \text{ t} = 275 \text{ €}$

Mikäli oikeusavun saajan lisäomavastuuosuus on suurempi kuin palkkio, tuntihinta on 100 € Lisäomavastuu täydentää perusomavastuuta (VNA oikeusavusta 7§ 1 mom., viimeinen lause). Laskutusohjelma osaa laskea oikean summan, kunhan pohjatiedot ovat oikeat.

Matka-aika laskutetaan, jos yhdensuuntaisen matkan pituus on 20 km tai sen yli, max 8 tuntia/asia (PPA 5§).

Palkkiolasku pyöristetään lähimpään puoleen tuntiin (PPA 2 § 2 mom.).

Ulkoprosessuaalisissa asioissa yksityisen avustajan palkkiolaskun käsittelee ja hyväksyy se oikeusaputoimisto joka on oikeusapupäätöksen tehnyt.

Mikäli palkkion saaja on tyytymätön maksettavaan määrään voi hän tehdä päätöksestä ratkaisupyynnön. Mikäli oikeusaputoimisto ei suorita itseoikaisua, asian ratkaisee oikeusaputoimiston sijaintipaikkakunnan hallinto-oikeus.

13.2.2 Tuomioistuinasiat

Lähtökohtana tuntilaskutus 100 €/tunti. Laskun tulee sisältää toimenpiteet valmistautumisesta, tuomioistuimen käsittelystä sekä matkustamisesta ja muusta avustamisen kannalta välttämättömästä matkustamisesta johtuvasta ajanhukasta, esim. odotusaika ennen istuntoa tai sen jälkeen (PPA 3 §).

Pääsäännön lisäksi huomioitava:

1. Istutokäsittely ja esitutkinnassa avustaminen
 - minimiaika aina vähintään tunti
 - valmistautuminen enintään 5 tuntia ilman erityisiä syitä (PPA 2 § 1 mom., 4 §)
2. Asiakohtainen vähimmäispalkkio
 - suullisesti käräjäoikeudessa käsiteltävä asia
 - rikosasia: palkkio avustamisesta 400 € Jos istunto kestänyt yli 3 tuntia, palkkio 600 €
 - riita- ja hakemusasiat: palkkio 500 € Yli 3 tuntia kestävä juttu, 700 €
 - muutoksenhaku tuomioistuimen suullinen käsittely: palkkio 400 € Jos käsittely yli 3 tuntia, 600 € (PPA 7 §)

Tämän lisäksi korvaus erikseen kaikissa tilanteissa matka-ajasta (PPA 5 §).

13.3 Palkkion korottaminen/alentaminen

Enintään 20 %:lla jos tehtävä avustajasta riippumattomista syistä joudutaan suorittamaan vieraalla kielellä, poikkeuksellisissa olosuhteissa tai erityisen kiireellisenä (PPA 8 §). Korotus vain siihen osaan laskua, joka täyttää nämä kriteerit.

Palkkion alentaminen, jos avustajan hoidettavana on useita samanlaisia, toisiinsa liittyviä asioita, joissa oikeudenkäyntiaineisto on suureksi osaksi yhteinen (PPA 8 § 1 mom. 3. kohta).

Jos kaksi tai useampia päämiehiä, osuus yhteisistä toimenpiteistä määräytyy pääluvun mukaan (PPA 10 §).

Muita palkkion alentamis-/korottamisperusteita, ks. PPA 8 § ja 9 §.

13.4 Omavastuuosuuden kohtuullistaminen

Omavastuuosuuden kohtuullistamisesta säädetään oikeusapulain 20 § 1 momentissa.

Jos oikeusapua myönnettäessä määrätty omavastuuosuus muodostuisi oikeusapua saaneen taloudellisiin olosuhteisiin nähden selvästi kohtuuttomaksi, omavastuuosuuden euromäärää voidaan alentaa. Omavastuuosuus on asiakohtainen.

Mikäli tähän olisi erittäin poikkeuksellisesti tarvetta ulkoprosessuaalisissa asioissa, työryhmä suosittaa, että päätöksen tekisi viraston päällikkö.

13.5 Korotettu lisäomavastuu

Jos oikeusapua haetaan perunkirjoitusta varten, oikeusapusetuksen 7 §:n mukaiseen lisäomavastuuseen lisätään täysimääräisesti vainajan varat ennen velkojen kattamista. Varattoman pesän perunkirjoitusasiassa valtiokonttorille tai muulle perunkirjoitusvelvolliselle voidaan erityisistä syistä antaa korvauksetta oikeusapua. Tällöin ei siis huomioitaisi oikeusavun hakijan omia tuloja ja varoja, tässä ratkaisussa syytä olla varsin pidättyväinen (VNA 17 §)

Perunkirjoituksen laskutuksen esimerkkejä:

- a) avustajan lasku 570 euroa (palkkio 500 €+ 70 e OAM)
 - pesänilmoittajan perusomavastuu 0 % (eli korvaukseton oikeusapu)
 - kuolinpesän bruttovarat 200 euroa (ei rahavaroja, vene arvoltaan 200 € velkaa 10.000 €)

Oikeusavun saaja maksaa 270 euroa (200 €+ 70 €OAM)

- b) avustajan lasku 570 euroa (palkkio 500 euroa + 70 euroa OAM)
 - pesänilmoittajan perusomavastuu 0 % (eli korvaukseton oikeusapu)
 - kuolinpesän bruttovarat 90 euroa (90 euroa varallisuutta, velkaa 10.000 euroa)

Oikeusavun saaja maksaa 160 euroa (90 €+ 70 €OAM)

- c) avustajan lasku 570 euroa (palkkio 500 euroa + 70 euroa OAM)
- pesänilmoittajan perusomavastuu 20 %
 - kuolinpesän bruttovarat 90 euroa (90 euroa varallisuutta, velkaa 10.000 euroa)

Oikeusavun saaja maksaa 260 euroa ($500 \text{ €} \times 20 \% = 100 \text{ €}$ (oikeusavun saajan omavastuu) + 90 €(kuolinpesän bruttovarat) + 70 €(OAM))

- d) avustajan lasku 570 euroa (palkkio 500 euroa + 70 euroa OAM)
- pesänilmoittajan perusomavastuu 20 %
 - pesänilmoittajan lisäomavastuu 100 euroa
 - kuolinpesän bruttovarat 90 euroa

Oikeusavun saaja maksaa 360 euroa ($500 \text{ €} \times 20 \% = 100 \text{ €}$ (oikeusavun saajan omavastuu) + 100 €(oikeusavun saajan lisäomavastuu) + 90 €(kuolinpesän bruttovarat) + 70 €(OAM))

- e) avustajan lasku 570 euroa (palkkio 500 euroa + 70 euroa OAM)
- pesänilmoittajan perusomavastuu 0 % (eli korvaukseton oikeusapu)
 - kuolinpesän bruttovarat 1 euro (rahavaroja 1 euro, velkaa 10.000 euroa)

Oikeusavun saajalta ei peritä maksua. Tässä tapauksessa käytetty harkintaa pesän varojen suhteen.

- f) avustajan lasku 570 euroa (palkkio 500 euroa + 70 euroa OAM)
- pesänilmoittajan perusomavastuu 20 %
 - kuolinpesän bruttovarat 1,00 euro (rahavaroja 1 €, velkaa 10.000 €)

Oikeusavun saaja maksaa 170 euroa ($500 \text{ €} \times 20 \% = 100 \text{ €}$ (oikeusavun saajan omavastuu) + 70 €(OAM)) = 170 euroa. Tässä tapauksessa käytetty harkintaa pesän varojen suhteen.

13.6 Tasinko ja perintö

Tasinko ja perintö lisätään hakijan varoihin asian päätyttyä. Sen jälkeen vahvistetaan lopullinen lisäomavastuu. (VNA 18 §).

Rahanarvoinen hyöty muussa asiassa, jossa oikeusapu myönnetty, tulee samalla periaatteella huomiotavaksi; "kultainen kädenpuristus" työsuhderiidassa, henkivakuutuskorvaus tai avoerotilanteesta saatu hyöty. Hyödyllä ei tarkoiteta esimerkiksi vahingonkorvausta henkilö- tai esinevahingosta tai sosiaalisia etuuksia, kuten eläke-etuuksia.

13.7 Oikeusturvavakuutuksen vaikutus oikeusapuun

Oikeusturvavakuutuksen vaikutuksesta oikeusapuun säädetään oikeusapulain 13 §:ssä.

Yksityishenkilöiden vakuutusturvaan saattaa liittyä oikeusturvavakuutus, joka voi kattaa tietyn tyyppisten juttujen oikeudenkäyntikuluja. Vakuutus liittyy usein koti-, maatala-, kiinteistö-, matka- tai esim. vapaaehtoiseen autovakuutukseen.

Vakuutusturvan olemassaolo ja kattavuus on oikeusaputoimiston syytä tarkistaa ennen oikeusapupäätöksen tekemistä, ainakin tyypillisissä vakuutusturvatilanteissa. On syytä huomioida sekin, että vakuutus voi tulla muunkin kuin varsinaisen vakuutuksenottajan hyväksi, eli samassa taloudessa asuva henkilö, yleensä puoliso, lapsi tai nuori voi saada oikeusturvaedun hyväkseen.

13.7.1 Nollakorvausasiakas

Mikäli hakijalla on oikeusturvavakuutus ja hän on ns. nollakorvausasiakas, hänelle voidaan myöntää oikeusapua oikeusturvan omavastuusuuteen ja juttu voidaan ottaa hoidettavaksi, jolloin laskutetaan vakuutusyhtiötä arvonlisäverollisella asianajopalkkiolla (150–180 €/ tunti).

13.7.2 Prosenttikorvausasiakas

Mikäli hakijalla on asiansa kattava oikeusturvavakuutus ja hän on ns. prosenttikorvausasiakas, oikeusapua omavastuusuuteen ei myönnetä eikä asiaa voida ottaa oikeusaputoimistoon hoidettavaksi oikeusapuasiana.

13.7.3 Oikeusturvaetu myönnetty vain osaan juttua

Mikäli oikeusturvaetu on myönnetty vain osaan juttua, oikeusapu voidaan myöntää lopuosaan (esim. hakija on rikosjutussa sekä asianomistajana että vastaajana).

13.8 Asianajotoimeksiannot

Oikeusaputoimisto voi antaa oikeudellista apua muullekin kuin oikeusapulaissa tarkoitettuun oikeusapuun oikeutetulle henkilölle, jos siihen on palvelun hakijan tai oikeusaputoimiston asianmukaisen järjestämisen kannalta perusteltua syytä. Tällöin palvelusta peritään täysi korvaus. Täyden korvauksen asiakkaiden avustaminen ei saa haitata oikeusapulain mukaisten palvelujen antamista (Laki valtion oikeusaputoimistoista 8 §).

Tuntihinnoittelua virastoissa harkittaessa huomioitava kustannusvastaavuus eli palkkiot/ Tarmosta saadut työaikatiedot. Yleisesti hintahaitari on tällä hetkellä 150–180 €+ alv. Tuntimäärät on laskutettava oikein.

13.9 Oikeusavun lakkaaminen ja laskutus

Julkinen oikeusavustaja voi hoitaa aloitetun toimeksiannon loppuun, vaikka oikeusavun saajan taloudellisessa tilanteessa tai asiassa tapahtuneiden muutosten johdosta ei enää ole oikeutta oikeusapuun. Tältä osin oikeusaputoimiston palveluista peritään täysi korvaus (OAL 16 § 4 mom.).

13.10 Oikeusavun hylkääminen ja laskutus

Jos oikeusaputoimisto on hylännyt oikeusapuhakemuksen ja päätös on saatettu tuomioistuimen tutkittavaksi, julkisen oikeusavustajan on oikeusavun hakijan pyynnöstä huolehdittava niistä toimenpiteistä, jotka ovat välttämättömiä hakijan oikeuksien säilyttämiseksi siihen asti, kunnes asia on ratkaistu tuomioistuimessa. Jos tuomioistuin pysyttää oikeusaputoimiston päätöksen, hakijalta peritään korvaus suoritetuista toimenpiteistä. Korvauksesta tai sen osasta voidaan periä ennakkosuoritus (OAL 28 §).

13.11 Ei laskutusta

- vähäinen oikeudellinen neuvo, joka annetaan puhelimitse tai muuta sähköistä etäviestintää käyttäen, palkkiota ei peritä. Vähäisestä oikeudellisesta neuvonnasta ei peritä oikeusaputoimistossakaan omavastuuosuutta (OAL 3a §)
- oikeusapuhakemusten toimittaminen Euroopan Unionin jäsenvaltioiden välillä. Lähettävän viranomaisen on maksutta avustettava oikeusavun hakijaa hankkimaan oikeusapuhakemuksen käsittelemiseksi tarpeelliset liitteet sekä hakemuksen ja liitteiden käännökset (OAL 28a § 2 mom.)

13.12 Vastapuolen laskutus

Vastapuolta on lähtökohtaisesti laskutettava yleisissä tuomioistuimissa ja vakuutusoi-keudessa (hallintotuomioistuimissa poikkeuksellisesti). Eläke- ym. etuusasioissa on muistettava pyytää kuluja jo lautakuntavaiheessa, muuten tuomitaan vain tuomioistuimessa laskutettu. (Kelakin on tuomittu maksamaan oikeudenkäyntikuluja). Tuomioistuimen on määrättävä oikeusavun vastapuoli korvaamaan valtiolle sen varoista maksetut kustannukset ja oikeusavustajan arvioitu palkkio, jos vastapuoli oikeudenkäymiskaaren 21 §, ROL 9 luvun ja hallintolain käyttölain 13 luvun nojalla olisi siihen velvollinen (Oikeusapulaki 22 §).

Oikeusavun saajan oikeudenkäyntikulut tuomitaan maksettavaksi valtiolle siltä osin kun niitä ei tuomita maksettavaksi oikeusapua saaneelle hänen omavastuuosuutensa perusteella.

13.13 OAL 22 § 2 mom:n taannehtivuus

Jos oikeusapua on myönnetty taannehtivasti koskemaan sellaisia kustannuksia, jotka oikeusavun saajan vastapuoli on alemman oikeusasteen lainvoimaisella tuomiolla velvoitettu oikeudenkäyntikulujen korvauksena suorittamaan oikeusavun saajalle, oikeus tuomittuihin oikeudenkäyntikuluihin siirtyy valtiolle sen varoista suoritettavaa määrää vastaavalta osalta (harvinainen tilanne).

13.14 Kulut

Juttuun liittyvät avustajan matka- ja majoitus- yms. kustannukset peritään asiakkaalta hänen korvausprosenttinsa mukaisessa suhteessa.

Muut jutun hoitamisesta aiheutuneet kulut:

Jos saaja vapautuu niistä oikeusapulain nojalla, kuluja ei peritä, esim. tulkkaus tai niitä ei lainkaan synny, esim. virkalääkärin lausunnot. Huolehdittava siitä, että asiakas saa mukaansa sellaisen oikeusapupäätöksen, jolla hän saa asiakirjan maksuitta.

Muissa tapauksissa kulut peritään täysimääräisesti, mikäli oikeusaputoimisto on ne poikkeuksellisesti suorittanut. Pääsääntöisesti asiakas huolehtii suoraan kulujen maksamisesta, esim. yksityisten lääkärin lausunnot.

13.14.1 Virkatodistuskulut perunkirjoitustilanteissa

KHO on 10.5.2007 antanut ratkaisun, jonka mukaan maistraatilla on oikeus periä perunkirjoituksen toimittamista varten tarpeellisista virkatodistuksista kulut (taltionumero 1262, Dno 3498/2/05).

Turun HaO:n 25.10.2005 antaman päätöksen perustelut: "HS:n sisaren EK:n jälkeen tehtävää perunkirjoitusta varten tilatut väestötietojärjestelmän otteet ovat tulleet kuolinpesän välittömään käyttöön. Perunkirjoituksen aiheuttamana kustannuksena niistä perityt maksut ovat suoraan pesän varoista suoritettavia. HS:llä ei sen sijaan ole ollut velvollisuutta maksaa suoritteita henkilökohtaisesti. Suoritteiden maksuttomuudesta aiheutunut etu tulisi siis tosiasiallisesti kuolinpesän hyväksi. Tämän vuoksi maistraatin on tullut periä maksu tilatuista otteista." (05/0743/3)

Tämän päätöksen nojalla oikeusministeriö on antanut ohjeen todeten, että oikeusaputoimistojen toimintamenoista ei voida suorittaa missään tilanteissa maistraatin perimiä virkatodistusmaksuja eikä niitä ole tarkoituksen mukaista kierrättää Palkeiden kautta. Näin ollen virkatodistusta tilattaessa lasku pyydetään lähettämään suoraan pesänilmoittajalle.

Mikäli kuolinpesä on varaton, ei oikeusaputoimiston asiakkaana oleva oikeusapuun oikeutettu henkilö ole velvollinen henkilökohtaisesti suorittamaan virkatodistuksista aiheutuvia maksuja maistraatille. Näissä tilanteissa on hyvä toimittaa kopio perukirjasta maistraatille. (Ilona 2.2.2006)

13.15 Muita laskutustilanteita

ROL 2 luvun 1 §: julkinen puolustaja, korvaus asiakkaalta, kuten palkkioperusteasetuksessa määritellään (%:n ja/tai lisäomavastuun mukaan).

ROL 2 luvun 1 a §: Asianomistajan oikeudenkäyntiavustajana julkinen oikeusavustaja. Tässä tehtävässä asiakasta ei voi koskaan laskuttaa. Pyrittävä hoitamaan toimeksianto asiakkaalle halvimmallalla tavalla ja haettava tarvittaessa asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan määräys tuomioistuimelta. Normaali vastapuolen lasku.

Pakkokeinolain 5 a luvun 6 a §: julkinen asiamies (harvinainen).

Mikäli syyte hylätään ja prosenttikorvausasiakas, oikeusaputoimisto luopuu palkkion perimisestä.

VNA oikeusavusta 25 § kun asiassa, johon on myönnetty oikeusapua, on myönnetty vakuutusetu sen jälkeen, kun pääasia on lainvoimaisesti ratkaistu, oikeusaputoimisto perii vakuutusyhtiöltä valtion varoista oikeusapuna suoritettavaksi määrätyn tai oikeusaputoimiston palkkioita ja kuluja vastaavan korvauksen (harvinainen).

13.16 Laskutuksesta muuta

Oikeusaputoimiston tulee huolehtia laskutuksen oikea-aikaisuudesta ja -määräisyydestä. Tilasto-ohjeiden mukaan asia on päätettävä ja laskutettava heti, kun se on saanut lainvoimaisen ratkaisun tai kaikki vaadittavat asianajolliset toimenpiteet on suoritettu. Maksusuunnitelmia voidaan tehdä, toimisto myöntää mahdollisen maksuajan. Vastapuolen kanssa on sopimus tehtävä kirjallisesti. Huomioitava kuitenkin maksun lykkäykseen liittyvä koronmaksuvelvoite.

Kts. OM:n ohje Oikeusministeriön Oikeushallinto-osasto 1.12.2010 OM 5/33/2010 Muutokset vastapuolen saatavien perintään ja liite Vastapuolen korvausten perintää koskeva menettely 1.1.2011 lukien

14 AVUSTAJAN PALKKIO JA KULUKORVAUKSEN VAHVISTAMINEN

Yksityiselle avustajalle vahvistetaan kohtuullinen palkkio tarpeellisista toimenpiteistä niihin käytetyn ajan perusteella ja välttämättömästä matkustamisesta johtuvasta ajanhukasta sekä korvaus kuluista. Palkkio ja kulukorvaus suoritetaan valtion varoista oikeusapulain 20 §:n mukaisella omavastuuosuudella vähennettynä.

Palkkion määräämistä varten avustajan on esitettävä yksityiskohtainen selvitys asiassa suorittamista toimenpiteistä ja kuluistaan, jollei sellaisen selvityksen esittäminen ole tarpeetonta. Jos selvitystä on tarkoitus käsitellä suullisessa käsittelyssä tuomioistuimessa, avustajan on toimitettava selvitys siihenastisista toimenpiteistä ja kuluista hyvissä ajoin ja viimeistään istuntopäivää edeltävänä arkipäivänä tuomioistuimelle ja tarvittaessa myös vastapuolelle.

Virallisen syyttäjän on rikosasioissa lausuttava esitetystä palkkio- ja kuluvaatimuksesta, jos siihen vaatimuksen määrään nähden tai muuten on aihetta.

Jos avustajaksi on määrätty henkilö, joka ei yleisesti hoida asianajotehtäviä kyseisessä tuomioistuimessa, korvataan matkustamisesta syntyvät lisäkulut ja ajanhukka ainoastaan, jos tällaisen avustajan käyttäminen on perusteltua. Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin toimenpiteistä, joista palkkiota maksetaan, tuntipalkkion suuruudesta, asiakohtaisesta vähimmäispalkkiosta, korvattavista kuluista sekä niistä asia- ja avustajakohtaisista syistä, joiden perusteella palkkiota voidaan korottaa tai alentaa. Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää myös siitä, millä tavoin selvitys vaadituista palkkio- ja kulukorvauksista esitetään tuomioistuimelle, sekä siitä, milloin selvitystä tehdyistä toimenpiteistä ei tarvitse esittää

Siltä osin kuin oikeusapua annetaan oikeusapulain nojalla avustaja ei saa omavastuuosuuden lisäksi periä muuta palkkiota tai korvausta oikeusavun saajalta. Muu sopimus on mitätön.

Jos avustaja on saanut tilapäisesti panna sijaansa toisen henkilön, voidaan sijaisen suorittamista avustajantehtävistä tuleva palkkio ja korvaus määrätä erikseen maksettavaksi hänelle.

Muutoksenhakutuomioistuin voi päättää, että avustajan palkkiota ja kuluja ei korvata valtion varoista, jos muutoksenhakemus on selvästi perusteeton.

14.1 Tuomioistuinasiat

Tuomioistuimessa käsiteltävässä asiassa pääasian käsittelevä tuomioistuin määrää yksityiselle avustajalle, todistajalle ja, jollei oikeusavun saajalla jo muuten ole lain mukaan oikeutta maksuttomaan tulkkaukseen, tulkille valtion varoista maksettavan palkkion ja korvauksen sekä oikeusapua saaneelle maksettavat korvaukset.

Avustajalle tulevan palkkion ja korvauksen tuomioistuin määrää avustajan tehtävän päättyessä tuomioistuimessa. Palkkiosta ja korvauksesta tehdään pääasiasta annettavasta ratkaisusta erillinen päätös. Päätös annetaan pääasian ratkaisun yhteydessä tai samana päivänä. Käräjäoikeus, hallinto-oikeus ja vakuutus-oikeus ovat palkkiosta ja korvauksesta päätettäessä toimivaltaisia myös yhden lainoppineen tuomarin kokoonpanossa.

Jos oikeusapua on haettu ennen asian ratkaisemista tuomioistuimessa, mutta oikeusaputoimisto päättää oikeusavun myöntämisestä vasta sen jälkeen ja pääasiaan on haettu muutosta, taikka jos muutoksenhakutuomioistuin hyväksyy ratkaisupyynnöstä tehdyn valituksen eikä pääasia ole enää alemmassa tuomioistuimessa vireillä, muutoksenhakutuomioistuin määrää avustajan palkkion ja korvauksen myös alemmassa oikeusasteessa suoritetuista toimenpiteistä. Muussa tapauksessa palkkion ja korvauksen määrää asiaa viimeksi käsitellyt tuomioistuin. Jos tehtävä jatkuu pitkähkön ajan, voidaan palkkio ja korvaus määrätä puolivuositain tai erityisestä syystä lyhyemmältäkin ajalta. Avustajalle voidaan määrätä suoritettavaksi ennakkoa tehtävän hoitamisesta hänelle aiheutuvista huomattavista kuluista, jos siihen on erityinen syy.

Todistajalle ja oikeusapua saaneelle tulevien korvausten määräämisestä sekä niiden ja muiden todistelukustannusten suorittamisesta ja muutoksenhakemisesta korvauksen määrää koskevaan ratkaisuun on voimassa, mitä tuomioistuimessa kuullulle todistajalle valtion varoista maksettavista korvauksista säädetään.

Virallinen syyttäjä voi niissä asioissa, joissa hän on toiminut syyttäjänä, hakea muutosta avustajan palkkion ja korvauksen määrää koskeviin ratkaisuihin.

14.2 Muut kuin tuomioistuinasiat

Oikeusaputoimisto määrää avustajalle ja tulkille maksettavan palkkion ja korvauksen asioissa, joita ei käsitellä tuomioistuimessa. Näissä asioissa yksityisen avustajan palkkio maksetaan aina asian päättyessä, eikä välilaskutusta hyväksytä. Jos asia päättyy sovintoon ennen tuomioistuinkäsittelyn aloittamista, on huomattava mahdollinen vastapuolen korvausvelvollisuus valtiolle avustajan palkkion osalta. Sovintotilanteessakin on edellytettävä vastapuolen korvaavan oikeusavun saajan avustajan palkkio, jos hän olisi yleisten oikeudenkäyntikuluseäntöjen nojalla (OK 21 luku, hallintolainkäyttölaki 13 luku, ROL 9 luku) ollut velvollinen korvaamaan oikeusavun saajan oikeudenkäyntikulut. Oikeusaputoimisto määrää ja suorittaa oikeusapulain perusteella yksityisen avustajan palkkion esimerkiksi silloin, kun rikosasia päättyy esitutkintaan tai syyttämättäjäättämispäätökseen.

Sekä yksityinen avustaja että julkinen oikeusavustaja perivät asiakkaaltaan suoraan tämän omavastuuosuuden oikeusavusta. Avustaja voi periä oikeusavun saajalta ennakkoa tämän omavastuuosuudesta. Siltä osin kuin oikeusapua annetaan oikeusapulain nojalla avustaja ei saa omavastuuosuuden lisäksi periä muuta palkkiota tai korvausta oikeusavun saajalta. Muu sopimus on mitätön. Yksityisen avustajan palkkio ja kulukorvaus suoritetaan valtion varoista yksityiselle avustajalle oikeusavun saajan omavastuuosuudella vähennettynä. Jos oikeusavulle asetettu 80 tunnin katto on saavutettu, säännös ei kuitenkaan estä avustajaa erikseen veloittamasta asiakastaan oikeusavun päättymisen jälkeen suoritettavista toimenpiteistä.

14.3 Tilanteet, joissa oikeusapu on oikeusturvavakuutuksen ohella

Kun asianosaiselle on myönnetty oikeusturvavakuutuksen etu ja oikeusapu vakuutuksen omavastuuosuuteen, tuomioistuimen on vahvistettava sekä asianosaisen oikeudenkäyntikulujen koko määrä että vakuutuksen omavastuuosuuden määrä, joka määrätään suoritettavaksi valtion varoista avustajalle kokonaan.

Kun asianosaiselle on myönnetty oikeusturvavakuutuksen etu ja oikeusapu sekä vakuutuksen omavastuuseen että vakuutuksen ylärajan ylittäviin oikeudenkäyntikuluihin tuomioistuimen on vahvistettava asianosaisen oikeudenkäyntikulujen koko määrä sekä vakuutuksen omavastuuosuuden määrä ja vakuutuksen ylärajan ylittävä kulujen määrä, jotka valtio maksaa avustajalle.

Kun asianosaiselle on myönnetty oikeusturvavakuutuksen etu ja oikeusapu vakuutuksen ylärajan ylittävään osaan oikeudenkäyntikuluista tuomioistuimen on vahvistettava oikeudenkäyntikulujen koko määrä ja oikeusavun saajan oikeusapulain mukainen omavastuuosuus vakuutuksen ylärajan ylittävistä kuluista oikeusapupäätöksestä ilmenevän omavastuuprosentin ja mahdollisen lisäomavastuun mukaisesti.

Oikeusturvavakuutuksen laskutuksen perusteet eivät ole sidotut julkisen oikeusavun laskutuksen perusteisiin, vaan käytännössä oikeusturvavakuutuksesta maksetaan suurempia korvauksia kuin julkisesta oikeusavusta. Vakuutuskorvauksen ylärajan ylimenevään osaan sovelletaan julkisen oikeusavun palkkioperusteista annettua asetusta. Päätöksessä on myös huomioitava oikeusturvavakuutuksen ylittävään oikeusapuun määrätty enimmäistuntimäärä.

Mikäli oikeusapu on myönnetty oikeusturvavakuutuksen ohella, vastapuoli on velvoitettava korvaamaan voitaneen oikeusapua saaneen puolen kulut seuraavasti:

- mikäli oikeusapu on myönnetty korvauksetta vakuutuksen omavastuuosuuteen, valtiolle sen varoista maksettu vakuutuksen omavastuuosuus ja asianosaiselle vakuutuksesta korvattavat kulut

-
- mikäli oikeusapu on myönnetty korvauksetta sekä vakuutuksen omavastuuosuuteen että vakuutuksen ylärajan ylittäviin oikeudenkäyntikuluihin, valtiolle sen varoista maksetut vakuutuksen omavastuuosuus ja vakuutuksen ylärajan ylittävä osa kuluista ja asianosaiselle vakuutuksesta korvattavat kulut
 - mikäli oikeusapu on myönnetty osakorvausta vastaan vakuutuksen ylärajan ylittäviin oikeudenkäyntikuluihin, valtiolle sen varoista maksetut vakuutuksen ylärajan ylittävät kulut ja asianosaiselle kaikki vakuutuksesta maksettavat kulut sekä vakuutuksen ylärajan ylittävien kulujen omavastuuosuus.

15 MUUT JULKISEN OIKEUSAVUN MUODOT

Julkisen oikeusavun lisäksi yhteiskunnan tukeman oikeudellisen avun muotoja ovat oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (ROL) säännelty julkisen puolustuksen sekä asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan järjestelmä. Myös laissa eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista, laissa eräistä oikeudenkäynneistä kunnan tai kuntainliiton palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta kunnan tai kuntainliiton varoista, ulkomaalaislaissa, vankeuslaissa, sotilasoikeudenkäyntilaissa, lastensuojelulaissa, mielen-terveyslaissa sekä rikosvahinkolaissa on mahdollistettu prosessaaminen yhteiskunnan tuella.

15.1 Julkinen puolustus

Vakavasta rikoksesta epäillyllä on ROL:n mukaan oikeus saada puolustaja julkisin varoin.

Puolustaja on määrättävä epäillyn pyynnöstä, jos:

1. häntä epäillään tai hänelle vaaditaan rangaistusta rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen; tai
2. hän on pidätettynä tai vangittuna.

Epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, kun:

1. epäilty ei kykene puolustamaan itseään;
2. epäilty, jolla ei ole puolustajaa, on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa;
3. epäillyn valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä; tai
4. siihen on muu erityinen syy.

Oikeus puolustajaan ei ole riippuvainen epäillyn tuloista. Julkinen oikeusavustaja voi toimia puolustajana.

Julkisen puolustuksen järjestelmä on ensisijainen yleiseen oikeusapuun nähden, minkä vuoksi rikosasioissa oikeusavun hakijat (= vastaajat) pyritään ohjaamaan ensisijaisesti käyttämään julkisen puolustajan järjestelmää. Jos epäillylle määrätään puolustaja, hänelle ei voida määrätä avustajaa oikeusavusta annetun lain nojalla. Jos epäillylle on määrätty avustaja oikeusapulain nojalla ennen kuin hänelle määrätään puolustaja, on avustaja määrättävä puolustajaksi (ROL 2 luvun 2 §:n 4 momentti).

15.2 Asianomistajan oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö

Oikeus asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaan ja tukihenkilöön ei myöskään ole riippuvainen edunsaajan taloudellisesta asemasta, kuten oikeus oikeusapuun vaan etuuden saamisen kriteerit liittyvät tutkinnan tai oikeudenkäynnin kohteena olevan rikoksen laatuun ja edunsaajan henkilöön.

Tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia virallisen syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten:

1. rikoslain 20 luvussa tarkoitettussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana
2. rikoslain 21 luvun 1–6 §:ssä tarkoitettussa rikosasiassa, jos sitä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna; sekä
3. henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna.

Asianomistaja voi kuitenkin valita kumpaa järjestelmää käyttää. Oikeusaputoimisto huolehtii siitä, että asianomistaja saa edullisemman järjestelmän edut.

Sellaiselle ROL:n 2 luvun 1 a §:ssä tarkoitetun rikoksen asianomistajalle, jota kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi sekä jonka voidaan katsoa tarvitsevan tukea esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä, voidaan 1 a §:ssä mainituin edellytyksin määrätä tehtävän hoitamiseen tukihenkilö, jolla on riittävä pätevyys.

15.3 Puolustajan, asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan sekä tukihenkilön palkkio

ROL:n 2 luvun mukaan määrätyle puolustajalle ja asianomistajan oikeudenkäyntiavustajalle maksetaan valtion varoista palkkio ja korvaus noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeusapulain 17 ja 18 §:ssä säädetään avustajan palkkioista ja korvauksista.

Puolustajan määräyksen saanut vastaaja ja oikeudenkäyntiavustajan saanut asianomistaja vapautuvat velvollisuudesta suorittaa oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettuja maksuja. Puolustajan saaneelle vastaajalle ja oikeudenkäyntiavustajan saaneelle asianomistajalle korvataan todistelusta aiheutuneet kustannukset noudattaen sitä, mitä oikeusapulain 4 §:n 2 momentissa säädetään. Tämän luvun mukaan määrätyle tukihenkilölle sekä puolustajan saaneen vastaajan ja oikeudenkäyntiavustajan saaneen asianomistajan nimeämälle todistajalle maksetaan korvaus noudattaen, mitä valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetussa laissa (666/1972) säädetään.

Vastapuolen korvausvelvollisuudesta valtiolle on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeusapulain 22 §:ssä säädetään. Jos tuomioistuin toteaa epäillyn syyllistyneen rikokseen,

jonka esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten hänelle oli määrätty puolustaja, hänet on ROL 2 luvun 11 §:n nojalla velvoitettava korvaamaan valtiolle sen varoista ROL:n 2 luvun 10 §:n nojalla maksetut korvaukset. Jos epäilty täyttää oikeusapulaissa tarkoitetut oikeusavun saamisen taloudelliset edellytykset, korvaus ei saa olla suurempi kuin oikeusapulain mukainen korvaus olisi. Puolustajan on esitettävä selvitys mainituista edellytyksistä, ellei selvitys ole käsiteltävässä asiassa tarpeeton. Puolustajan palkkio maksetaan edelleen kokonaisuudessaan puolustajalle valtion varoista.

ROL:n nojalla määrätyn oikeudenkäyntiavustajan palkkiota ei koskaan vaadita asianomistajan korvattavaksi, vaan se on valtion vastuulla jutun lopputuloksesta ja asianomistajan tuloista riippumatta.

Valtiolla on vastuu rikosasian vastaajalle aiheutuneista kohtuullisista oikeudenkäyntikuluista silloin, kun syyttäjän syyte hylätään. Myös silloin kun vastaajalla on oikeusturvavakuutus, tulee kuluvastuun jäädä valtion vahingoksi eikä siirtyä vakuutuksen ottajien kannettavaksi. (KKO 2000:123).

15.4 Laki eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista (1974/269)

Otsakkeessa mainittu laki turvaa valtion palveluksessa olevan asemaa yleisiä oikeusapuja oikeudenkäyntikulussäännöksiä laajemmin eräissä tapauksissa silloin, kun hän on palvelussuhteeseensa liittyvässä oikeudenkäynnissä asianosaisena joko asianomistajana tai vastaajana. Kyseisen lain mukaan valtion palveluksessa olevia koskevia erityisiä oikeusapukustannusten korvaustilanteita on seuraavanlaisia:

- lain 1 §:n mukaan valtion palveluksessa olevalle, jota on syytetty virheellisestä menettelystä virantoimittamisessa tai työssä, suoritetaan, jos vaatimukset on hylätty, hakemuksesta valtion varoista tuomioistuimen tuomiossa hänelle tuomittujen oikeudenkäyntikulujen määrä
- lain 1 a §:n mukaan muun muassa poliisimiehelle, rajavartiomiehelle, tullimiehelle ja vankeinhoitotehtävässä olevalle, jota syytetään tai jolta vaaditaan korvausta viran toimittamisessa tai työssä tapahtuneen lainvastaisen voimakeinojen käyttämisen vuoksi, on hänelle määrättävä oikeudenkäyntiavustaja, jos hän ei kykene ilman avustajaa asianmukaisesti valvomaan etuaan ja oikeuttaan asian käsittelyssä, ja myönnettävä muut oikeusapulain mukaiset etuudet
- jos valtion palveluksessa oleva asianomistajana vaatii rangaistusta tai korvausta rikoksen johdosta, joka on kohdistunut hänen henkeensä tai terveyteensä tai henkilökohtaiseen vapauteensa hänen ollessaan suorittamassa virka- tai työtehtävää taikka virka- tai työtehtävän vuoksi, on hänelle määrättävä 1 a §:n mukaisin edellytyksin oikeudenkäyntiavustaja ja myönnettävä muut oikeusapuetuudet (1c §).

15.5 Laki eräistä oikeudenkäynneistä kunnan tai kuntainliiton palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta kunnan tai kuntainliiton varoista (1984/21)

Otsakkeessa mainittu laki antaa kunnan, kuntainliiton ja kuntayhtymän (1a §) palveluksessa oleville samat etuudet kuin laki eräistä oikeudenkäynneistä valtion palveluksessa oleville aiheutuvien kustannusten korvaamisesta valtion varoista valtion palveluksessa oleville.

15.6 Lastensuojelulaki (2007/417)

15.6.1 Edunvalvojan määrääminen huoltajan sijaiseksi 22 §

Lapselle tulee lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa, jos:

1. on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa
2. edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi.

Hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi voi tehdä holhustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti, sosiaalihuollosta vastaava toimielin tai huoltaja itse.

Holhousviranomaisena toimiva maistraatti voi määrätä edunvalvojan, jos huoltaja ja sosiaalihuollosta vastaava toimielin ovat siitä yksimieliset. Muutoin edunvalvojan määrää tuomioistuिन. Edunvalvojan määräämiseen sovelletaan, mitä holhustoimesta annetussa laissa tai muussa laissa säädetään sijaisen määräämisestä edunvalvojalle.

15.6.2 Edunvalvojan palkkio ja kustannukset 23 §

Edellä 22 §:ssä tarkoitettusta edunvalvojan määräämisestä aiheutuneista kustannuksista sekä edunvalvojan palkkiosta ja kustannuksista vastaa se kunta, joka on 16 ja 17 §:n mukaisesti vastuussa lastensuojelun järjestämisestä.

15.6.3 Avustajan määrääminen lapselle 87 §

Hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus voi määrätä lapselle avustajan lastensuojelulaissa tarkoitettuna asian tuomioistuinkäsittelyyn, jos lapsi tai hänen laillinen edustajansa sitä pyytää tai tuomioistuिन harkitsee sen määräämisen muutoin tarpeelliseksi.

Jos hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus määrää avustajan, vaikka lapsi tai hänen laillinen edustajansa ei ole ilmoittanut sitä haluavansa, on avustajan määräämisestä soveltuvin osin ja avustajalle tulevasta palkkiosta ja korvauksesta voimassa, mitä oikeusapulaissa (257/2002) säädetään, riippumatta siitä, onko lapselle myönnetty tai myönnetäänkö hänelle oikeusapulaissa tarkoitettua oikeusapua. Tältä osin oikeusapu annetaan korvauksetta.

15.7 Ulkomaalaislaki (2004/301) 9 §

Ulkomaalaisen oikeudesta saada oikeusapua säädetään oikeusapulaissa (257/2002).

Hallintoasiaa käsiteltäessä ulkomaalaiselle määrätynä avustajan voi kuitenkin toimia myös muu lakimieskoulutuksen saanut henkilö kuin julkinen oikeusavustaja.

Käsitellessään ulkomaalaislaissa tarkoitettua asiaa tuomioistuin voi myöntää ulkomaalaiselle oikeusapua edellyttämättä selvitystä oikeusavun hakijan taloudellisesta asemasta. Avustajan palkkio suoritetaan valtion varoista siten kuin oikeusapulaissa säädetään.

15.8 Mielensterveyslaki (2002/268) 27 §

Hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus voi määrätä tahdostaan riippumatta hoitoon määrätylle avustajan, jos hoitoon määrätty sitä pyytää tai tuomioistuin harkitsee sen määräämisen muutoin tarpeelliseksi.

Oikeusavusta hallinto-oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa käsiteltävässä asiassa säädetään oikeusapulaissa (257/2002).

Jos hallinto-oikeus tai korkein hallinto-oikeus määrää avustajan, vaikka hoitoon määrätty ei ole ilmoittanut sitä haluavansa, on avustajan määräämisestä soveltuvin osin ja avustajalle tulevasta palkkiosta ja korvauksesta voimassa, mitä oikeusapulaissa säädetään, riippumatta siitä, onko hoitoon määrätylle myönnetty tai myönnetäänkö hänelle oikeusapulaissa tarkoitettua oikeusapua.

15.9 Vankeuslaki (2005/767) 20 luku 15 §

Vangille voidaan vankeuslain 1 ja 9 §:ssä tarkoitettussa asiassa myöntää oikeusapua niin kuin oikeusapulaissa (257/2002) säädetään. Oikeusapulain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua selvitystä taloudellisista olosuhteista ei tarvitse esittää. Oikeusavun myöntämistä päättää tuomioistuin.

15.10 Sotilasoikeudenkäyntilaki (2002/262) 7 luku 28 §

Jos tuomioistuimessa sen käsitellessä 2 §:ssä tarkoitettua asiaa vastaajana olevalla ei ole oikeudenkäyntiavustajaa tai -asiamiestä ja asian laadun vuoksi tai muusta syystä voidaan olettaa, ettei hän pysty yksin valvomaan oikeuttaan, tuomioistuimen on määrättävä hänelle oikeudenkäyntiavustaja. Oikeudenkäyntiavustaja voidaan määrätä myös esitutkinnan aikana riippumatta siitä, tuleeko asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Avustajan määräämisestä ja avustajalle suoritettavasta palkkiosta ja korvauksesta on soveltuvin osin voimassa, mitä niistä säädetään oikeusapulaissa (257/2002). Toimituskirjat sotilasoikeudenkäynnissä annetaan maksutta.

15.11 Rikosvahinkolaki (2005/1204) 2 luku 18 §

Jos asiaa on käsitelty tuomioistuimessa, korvataan sille, jolle on aiheutunut tämän lain nojalla korvattavaa vahinkoa, siltä osin kuin harkitaan kohtuulliseksi, kulut tarpeellisista toimenpiteistä, joihin hän on ryhtynyt saadakseen oikeutensa vahingonkorvaukseen vahvistetuksi.

16 VÄÄRINKÄYTÖSEPÄILYT

Oikeusapuun liittyvien mahdollisten väärinkäytösepäilyjen selvittämistä kuuluu jokaisen toimiston velvollisuuksiin.

Lähtökohtana on, että kaikki oikeusapuun liittyvät väärinkäytösepäilyt tutkitaan. Jos toimiston suorittamassa selvityksessä syntyy perusteltu epäily tehdystä rikoksesta oikeusapuun liittyen, niin asia saatetaan toimiston toimesta poliisille tutkittavaksi.

16.1 Mitä tarkoitetaan väärinkäytöksellä

Väärinkäytöksestä on kysymys silloin, kun teko täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön. Usein kysymyksessä on petos tai asiakirjan väärentäminen. Teko voi olla aktiivinen tai passiivinen. Aktiivisella teolla tarkoitetaan sitä, että henkilö aktiivisesti pyrkii johdamaan harhaan tai saamaan aikaan tilanteen, jossa hän voi saada itselleen etua. Passiivisella teolla tarkoitetaan tietoista laiminlyöntiä. Tällainen on esimerkiksi asian tai olosuhteen tahallinen ilmoittamatta jättäminen. Huomattava on, että petoksen yritys on rangaistava. Rikoksen tunnusmerkistö voi täytyä, vaikka toimiston virkamies havaitsee annetun tiedon virheelliseksi ennen kuin etuutta on ehditty myöntää.

16.2 Väärinkäytöstilanteiden ilmitulo

Usein väärinkäytösepäily syntyy käsiteltäessä oikeusapuhakemusta virkamiehen toimesta. Virkamies saattaa oikeusapua hakevan henkilön käyttäytymisestä tai ilmoitetuista tiedoista päätellä, että oikeusavun hakemiseen saattaa liittyä väärinkäytös. Virkamies voi myös tarkastaessaan oikeusapua hakevan henkilön tietoja eri viranomaisilta tai rekistereistä päätellä, että hakemuksen yhteydessä annetut tiedot ovat puutteellisia tai virheellisiä. Väärinkäytösepäily voi syntyä missä tahansa oikeusavun käsittelyn vaiheessa ja niitä voi tulla myös toimiston ulkopuolelta. Ilmoittajina voi olla muun muassa poliisi, tuomioistuin, sosiaaliviranomaiset ym. Ilmiannot voivat tulla myös oikeusapua hakevan henkilön vastapuolelta tai nimettöminä.

Kaikki väärinkäytösepäilyt tulee asianmukaisesti selvittää ja dokumentoida riippumatta siitä, millä tavalla ne tulevat ilmi.

16.3 Menettely toimistossa väärinkäytösepäilyn syntyessä

Väärinkäytösepäilyt on asianmukaisesti tutkittava. Oikeusapua hakevan henkilön asiakirjat käydään läpi ja tiedot eri rekistereistä tarkistetaan. Tarvittaessa voidaan pyytää tietoja eri viranomaisilta esimerkiksi työvoimaviranomaisilta ja kansaneläkelaitokselta sekä rahalaitoksilta (oikeusapulaki 10 § 2 momentti).

Usein selvityksiä on pyydetty myös oikeusapua hakevalta henkilöltä itseltään. Jos muualta saatujen tietojen ja oikeusapua hakevan henkilön ilmoittamien tietojen välillä on havaittavissa ristiriitaa, niin henkilöä on syytä informoida ristiriidasta ja samalla pyytää selvitystä asiaan.

Saatujen tietojen jälkeen toimiston päällikkö arvioi, onko oikeusapua hakeva henkilö mahdollisesti menetellyt vilpillisesti vai ei. Olennaista on arvioida, onko kysymyksessä tahallinen teko. Asiaa harkittaessa tulee miettiä, tiesikö henkilö tai olisiko hänen pitänyt tietää ilmoitusvelvollisuudestaan, etuuden saamisen perusteista, etuuden määrään tai loppumiseen vaikuttavista seikoista. Lähtökohtana on, että henkilöllä on itsellään selontottovelvollisuus. Hän ei voi vedota tietämättömyyteensä ilmoitusvelvollisuuden suhteen. Ilmoitusvelvollisuuden sisältö on selvitetty hakemuslomakkeissa, päätöksissä ym. Toimiston virkamiesten on tullut etuutta suullisesti haettaessa kertoa henkilön ilmoitusvelvollisuudesta.

Toimiston päällikön päätyessä siihen, että oikeusapua hakeva henkilö on mahdollisesti toiminut tahallisesti, tulee hänen siirtää asia poliisille tutkittavaksi. Tällöin asiassa kertynyt aineisto kokonaisuudessaan ja toimiston oma kanta dokumentoituna siirretään poliisille. Oikeusministeriö antaa tarvittaessa valtuutuksen valtion puhevallan käyttöön prosessissa.

Mikäli toimiston päällikkö päätyy siihen, että oikeusapua hakeva henkilö ei ole toiminut tahallisesti, niin väärinkäytösepäilyn tutkinta lopetetaan. Tarvittaessa oikeusapua hakenutta henkilöä informoidaan asiasta.

LIITE

Muistilista/väärinkäytösepäily

1. Väärinkäytös

- rikoksen tunnusmerkistön täyttyminen (petos, väärennys, myös yritykset)
- aktiivinen tai passiivinen teko

2. Ilmitulo

- hakijan ilmoittamissa tiedoissa ristiriitaa
- virkamiehen suorittaessa hakijan tietojen tarkastamista pistokokeen tai muun syyn johdosta:
 - tietoja hakijalta
 - eri rekistereistä (esim. vtj, ktj, ytj)
 - verottaja, Kela, valtion ja kunnan viranomaiset, vakuutuslaitokset ja rahalaitokset (oikeusapulaki 10 § 2 momentti).
- poliisi, syyttäjä, tuomioistuin, sosiaaliviranomaiset ym.
- hakijan vastapuoli
- nimetön ilmianto

3. Menettely

- hakijaa koskevien asiakirjojen läpikäynti
- hakijan tietojen tarkastaminen eri rekistereistä
- hakijalta itseltään saatavat selvitykset ja informointi tietojen mahdollisesta ristiriitaisuudesta tai epäselvyydestä
- oikeusaputoimiston päällikön arviointi kerätyn aineiston perusteella siitä, onko asiassa syytä epäillä rikosta
 - jos on, niin asia siirretään poliisin tutkittavaksi
 - jos ei, niin asian selvittely lopetetaan ja tarvittaessa informoidaan hakijaa
- tarvittaessa oikeusministeriöltä valtuudet puhevallan käyttöön prosessin edetessä

4. Muuta

- oikeusavun hakuprosessissa korostuu hakijalle annetun informaation merkitys
 - oikeusapuhakemuksesta ja -päätöksestä ilmenevä tieto
 - esitteet ja virkamiehen antama suullinen informaatio

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7067
ISBN 978-952-259-168-5 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 VALTIONEUSVOSTO
www.om.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 STATSRÅDET
www.jm.fi